VEILIGHEID

DE AS
29/30

DE AS

anarcho-socialisties
tijdschrift

Vijfde jaargang, nr. 29/30 - november/december 1977

De As verschijnt zes maal per jaar en is een gezamenlijke uitgave van Pamflet en RAM
Jaarabonnement: ƒ 12; losse nrs. ƒ 2,50
Bestellen door storting op giro 255 38 50 tnv
Pamflet, Groningen

Redaktie-adres: RAM, Stadhouderslaan 40, Rotterdam-12
Administratie-adres: Pamflet, postbus 1333, Groningen
Redaktiekollektief: Boudewijn Chorus, Anton Constandse
Wom van Dooren, Thom Holterman, Rudolf de Jong, Wim de Lobel, Simon Radius, Hans Ramaer, Lenicka Roozendaal
Verder werkten mee: Leonie Kwakkelstein,
Hein van Schendel (illustraties), Ferdie Westen

Vijf jaar De As

De As bestaat vijf jaar. Indertijd gestart in een oplage van enkele honderden gestencilde exemplaren, heeft het blad momenteel ruim duizend abonnees en daarboven nog een losse verkoop van ongeveer tweeduizend nummers per aflevering. Gezien de groeiende belangstelling voor De As verwachten we dat die oplage nog kan blijven stijgen. Maar ten aanzien van dit alles willen we niet in zelfgenoegzaamheid blijven steken en ons afvragen wat we met dit blad tot uitdrukking willen brengen. Tenslotte hebben de lezers er recht op om te weten waarvoor de redaksie staat.
Toen de meesten van ons eind 1972 De As opzetten, had ieder bepaalde beweegredenen om mee te doen. De verschillen in opvatting tussen de redaksieleden hebben zich inmiddels tenminste met één verminderd.
In het begin heeft bij sommigen voorgezeten dat De As motor zou kunnen zijn voor een aanzet tot een nieuwe anarcho-syndikalistiese arbeidersbeweging. Dit idee is thans verlaten. Wij moeten inzien dat in de huidige maatschappelijke stand van zaken in Nederland een anarchistiese (massa) beweging geen haalbare kaart is. Met deze konstatering willen wij een overwegend gemis aan konsistente zelfkritiek in anarchistiese kringen trachten te korrigeren. Is er immers sinds het verzanden van het anarcho-syndikalisme voldoende serieus gepoogd als anarchisten georganiseerd op te treden binnen de arbeidersbeweging?
Wel houden wij het ten stelligste voor mogelijk dat anarchistiese ideeën te hanteren zijn, en gehanteerd worden, op knooppunten in de bestaande sociale organisatie. Dit brengt met zich mee dat wij ons vooral zijn gaan richten - en dit in de toekomst willen voortzetten - op het verstrekken van informatie over of vanuit een anarchistiese optiek. Hierbij viel en valt niet te ontkomen aan een aantal zogenaamde "inkonsekwenties". Sommige "echte" anarchisten hebben

wellicht betoogd dat wij geen "zuivere" anarchisten waren. Dit mag zo wezen als er van zuiver anarchisme sprake kan zijn. Dit laatste lijkt overigens een illusie, waar Kropotkin (1) bijvoorbeeld vier, Goodman (2) vijf en Horrowitz (3) zelfs acht anarchistiese stromingen noemt. Waarom zou die éne stroming de "zuivere" zijn? Wie maakt dat uit? Kort en goed: wie uitmaakt dat er één zuivere stroming bestaat kan nauwelijks zelf anarchist zijn!

In dit verband is het goed het "zuiverheidsvraagstuk" wat uit te diepen. De eis van zuiverheid kan gezien worden als een anti-anarchistiese eis, waar het een absolutistiese eis is. De eis van konsekwent zijn in de maatschappelijke werkelijkheid suggereert de mogelijkheid van een rechtlijnige afleidbaarheid uit ideeën, ten behoeve van die werkelijkheid. Het betreft hier dus een overeenstemmingseis in zaken die al van het begin af niet met elkaar te vergelijken waren, namelijk "ideeën" en "werkelijkheid". Met andere woorden, hier wordt niet beweerd dat ideeën niet als een logies geheel gekonstrueerd kunnen of moeten worden, maar die logika is niet straffeloos op de werkelijkheid te plakken. Waar terecht verzet tegen bestaat is, dat uit een aantal politieke vooronderstellingen zich rechtlijnig een wereldbeschouwing laat ontwikkelen, welke beschouwing als een onveranderlijk cliché het men selijk handelen zou moeten en kunnen bepalen. Elk handelen dat afwijkt heet dan "inkonsekwent". Zo'n rechtlijnigheidsopvatting doet zich vooral voor bij absolutistiese politieke filosofieën... waaronder de redaksie van De As het anarchisme niet rekent. De juistheid van een politieke beslissing kan niet bewezen worden; dit verplicht ons tot het opzetten van een beslissingsprocedure die de weg open laat voor nieuwe ideeën en sociale verandering.

De konsekwenties van politieke beslissingen kunnen niet met zekerheid worden voorspeld, en daarmee valt de (etiese) oppermacht van elke wereldbeschouwing weg. Met een voorbeeld: omdat anti-parlementarisme een niet uit de lucht vallend leerstuk is in het anarchisme, kon Kropotkin zowel menen, dat anarchisten in de Jura op een zeker tijdstip aan de gemeenteraadsverkiezingen mee konden doen, alswel in Révolté schrijven dat anarchisten geen eigen politieke partij moeten oprichten (4). De "zuiveren" onder de anarchisten zullen dit inkonsekwent noemen, omdat zij denken dat uit feiten en ideeën rechtlijnig eenduidige gevolgtrekkingen te maken zijn, die zich tevens laten "bewijzen". Deze mening, zo die al door ons werd gehuldigd, hebben wij verlaten. Ons uitgangspunt is dat het doel in de middelen aanwezig moet zijn. Over het doel, dat in ekonomiese termen ten nauwste samenhangt met het socialisme, is een dialoog mogelijk om overeenstemming te bereiken. Vervolgens hangt het van omstandigheden in het hier en nu af wat de middelen zullen zijn, met andere woorden welke middelen mogelijk geëigend zijn om zich met een gewenst doel te (laten) verbinden. Dit samenstel maakt onze opvatting van anarchisme uit, een politieke filosofie die wij overigens bij voorkeur als anarcho-socialisme aanduiden. De reden om die benaming te gebruiken heeft Bart de Ligt al een halve eeuw geleden aangegeven, toen hij schreef dat velen zowel prakties als theoreties individu en persoonlijkheid verwarren. "Vaak heeft men willekeur en vrijheid chaoties door elkaar gemengd en zulk een grillige legering gouden vrijheid geheten; vergeten dat ieder (willekeurig) individu nog geen (vrij) subjekt, ieder mens (door het loutere feit van zijn bestaan) nog niet een (tot rede gekomen) persoonlijkheid is. Men vindt vooral in de 'germaanse' landen een zeker percentage burgerlijk individualisme dat zich al te gemakkelijk anarchisme (...) noemt". (5)

Wij zeiden reeds dat wij mensen hopen te bereiken die op knooppunten

van informatieoverdracht in de sociale organisatie van deze maatschappij zitten. Het betreft arbeiders, scholieren, studenten, buurtwerkers, ambtenaren, burgemeesters, enz., die zich willen informeren, die informatie verwerken en doorgeven. Hen willen wij voorzien van formuleringen over problemen uit een anarchistiese gedachtenwereld, en dit zodanig dat zij raakvlakken herkennen. In dit verband denken wij dat het juist is om met temanummers uit te blijven komen. Iedere geïnteresseerde treft dan één onderwerp aan dat van verschillende kanten vanuit een mogelijk anarchisties standpunt wordt belicht. Hiermee wordt de keus geboden om meer greep te krijgen op het aangebodene, zodat de verwerking ervan in de eigen situatie gemakkelijker kan verlopen. Als anarchistiese ideeën zó hun weg vinden dan menen wij dat De As aan onze verwachtingen voldoet.
Tot slot zou nog de vraag gesteld kunnen worden of wij denken dat dit een "suksesformule" is. Terecht is in het verleden wel eens gezegd dat anarchisten niet denken en leven in termen van sukses, noch dat zij hun opvattingen beoordeeld wensen te zien in zulke termen. De samenhang tussen die optiek met de hiervoor besproken zuiverheid-in-de-leer ligt voor de hand. Anarchisme laat zich niet als een blauwdruk opzetten. Anarchisme is veeleer het ontwikkelen van procesgerichte "leerstukken" en "modellen". Voor wie dit laatste vreemd in de oren klinkt, roepen wij de vingerwijzing van Kropotkin in herinnering (6). Deze richt zich tegen verstokte marxisten. "Het ware te wensen, zegt hij, dat zijn volgelingen (die van Marx; red.) minder waarde toekenden aan de afgetrokken formules (..) en dat zij poogden hun meester na te volgen in het ontleden van stellige verschijnselen op ekonomies gebied". Kropotkin zegt dit omdat hij van Marx - zo die nog geleefd had - géén blindheid verwacht voor de maatschappelijke ontwikkelingen, die hij bij diens volgelingen juist aantreft. Aan dat wat Kropotkin hier voor sommige marxisten laat gelden, kunnen anarchisten zich niet onttrekken! Wanneer het organiseren van-onderen-naar-boven een anarchisties leerstuk is, dan neemt dit niet weg dat het naar tijd en plaats verschillend zal moeten worden ingevuld. Er bestaat niet één bepaalde zuivere vorm van onder-naar-boven organiseren. Evenzo zal op verschillende wijzen een nevenschikkingsmodel worden uitgewerkt, waarbij het doel - bevelsverhoudingen opheffen - uiteraard niet uit het oog mag worden verloren. Dit alles neemt echter niet weg dat Bakoenin voor standaardisatie van maten en gewichten was, en dat Goodman evenmin tegen bepaalde vormen van centralisatie was, indien het bijvoorbeeld gaat om noodsituaties onder kontrole te krijgen (7). Is dit nu afwijken van de "leer"? Mogelijk, ja, als er één leer zou bestaan. Maar het is natuurlijk verstandig. Het kan niet gaan, heet het bij Buber (8), om het handhaven van een abstrakt principe, maar alleen om de richting van de strukturele verandering van deze maatschappij aan te geven. Daar wil de redaksie - naar vermogen - haar steentje aan bijdragen.

REDAKTIE DE AS

(1) Kropotkin P., Anarchism; trefwoord in The Encyclopedia Brittanica 1911. (2) Goodman, P., geciteerd bij Manas, Non-political politics; Anarchy no.96/1969; (3) Horowitz I.L., The anarchists; New York 1964. (4) Nettlau M., Geschichte der Anarchie; Glashütten im Taunus 1972 band II (oorspronkelijke tekst 1927). (5) Ligt B. de, Anarchisme en revolutie; Baarn 1922. (6) Kropotkin P., Van veld, fabriek en werkplaats; Amsterdam 1901. (7) Geciteerd bij Carter A., The political theory of anarchism; London 1971. (8) Buber M., Paden in Utopia; Utrecht 1972.

HET ONRECHT VAN DE RECHTSSTAAT

Er is in konservatieve kringen van niets zo zeer sprake als van de verdediging van de rechtsorde tegen de "terreur". Wat onder terreur wordt verstaan is merkwaardig genoeg: het gewelddadig optreden van de kleine groep, die gelokaliseerd is in West-Duitsland, enige tientallen leden telt, en Rote Armee Fraktion wordt genoemd. Als intellektuelen proberen, een analyse te maken van de personen, die tot deze vorm van verzet zijn overgegaan, en van de "beweging", die een soort "stadguerilja" zou zijn, dan worden deze kommentatoren "sympathisanten" genoemd. Het "ware recept" tegen deze rebellen - meestal van gegoede huize, met vele akademici - is: veroordelen, niets begrijpen en alles afwijzen; hun motieven en hun optreden tot waanzin bestempelen; hen pogen te vermoorden. Dit alles is vreemd, als men weet welke theorieën en reklasseringsmethoden een rol spelen bij de veroordeling van het oneindig veel grotere aantal "gewone misdadigers", die niet in cellen worden geïsoleerd, niet van hun advokaten worden gescheiden, niet in gevangenschap worden vermoord. Hoewel ik de strijdwijze van de RAF altijd heb afgekeurd; hoewel ik deze methode geen politieke faktor vind, tenzij om het tegendeel van verzet op te roepen, namelijk repressie; hoewel ik weet dat de RAF veeleer uitgaat van marxistiese dan van libertaire kategorieën ... heb ik toch beseft dat haar MOTIEVEN een scherp schuldgevoel hebben moeten wekken bij de verdedigers van de "rechtsstaat", die als reaktie zijn overgegaan tot het scheppen van alle instrumenten, nodig voor het laten funktioneren van een politiestaat. Ze hebben aldus zelf onthuld, DAT DE RECHTSSTAAT EEN ORGANISATIE IS, WAARIN DE POLITIESTAAT - OF DESNOODS HET FASCISME - IS INGEBOUWD.
De civiele vrijheden verdedigen tegen dat fascisme is een dringende taak, en dus ook de demokratie, voorzover deze zulke rechten der individuen beschermt. Maar tegelijk moet men zich bewust zijn, dat deze rechtsstaat innerlijk tegenstrijdig is, en de mogelijkheden van zijn eigen ondergang in zich draagt.

De rechtsstaat is namelijk ook een machtsstaat en zelfs een geweldsstaat, die het geweld heeft gemonopoliseerd. Natuurlijk is hij superieur aan de feodale kastenstaat, en de stelling "dat ieder voor de wet gelijk is", het beginsel dat er een bepaald recht en geen willekeur heerst, stempelt de burgerlijke maatschappij tot een "burgerlijke orde", waaraan we verre de voorkeur geven boven fascisme of militaire diktatuur. Maar omdat die orde de uitdrukking is van maatschappelijke verhoudingen, waarin de privé-eigendom van produktiemiddelen en gemonopoliseerd geweld onvermijdelijk groepen scheppen, die BOVEN de samenleving komen te staan (door hun kapitaal en het bezit van wapenen) is ze uitermate kwetsbaar. En wat gebeurd is in Chili, op grond van de "filosofie" van de Noord-Amerikanen en hun bondgenoten of geestverwanten, was niet toevallig, maar symptomaties: het kan zeer wel ook in Europa gebeuren. Een demokratie die de mogelijkheid zou inhouden van machtsverplaatsing naar de arbeiders in de bedrijven, en naar de bewoners van de wijken, zulk een demokratie behoort met geweld te worden vernietigd.

ANARCHISME EN RECHTSWETENSCHAP

Velen hebben in het recente verleden gesteld dat het anarchisme - hier als verzamelterm gebruikt - zich mag verheugen in een hernieuwde belangstelling. Als politieke theorie voor een bepaald soort organisatie is het op zeer verschillende wijzen beschreven, bejubeld en bekritiseerd. Voor één element heeft men weinig aandacht gehad, namelijk de relatie tussen anarchisme en rechtswetenschap. Mensen als Eltzbacher in het verleden en Cattepoel in onze tijd hebben voortreffelijk werk verricht, maar de problematiek is nog verre van uitgediept. Daarom ligt het in het voornemen van de vakgroep Staatsrecht in de Faculteit der Sociale Wetenschappen aan de Erasmus Universiteit te Rotterdam dit op te pakken en indien mogelijk iets verder te brengen. Er is een bescheiden onderzoeksproject opgezet getiteld ANARCHISME EN RECHTSWETENSCHAP. Ook wordt er over gedacht om in de herfst van 1978 over dit onderwerp een congres of seminar te organiseren.
Uitgangspunt in de benadering is dat het anarchisme zowel een te naïeve als een te beperkte opvatting over het recht heeft. Het is te naïef waar het veronderstelt dat het burgerlijke of socialistische recht zich zo maar zou laten afschaffen. Het is te beperkt waar het zich in het algemeen concentreert op het imperatieve concept van het recht en in het bijzonder daardoor op het strafrecht. Los hiervan bestaat de indruk dat het anarchisme zich bedient van een impliciete rechtsopvatting. Dit doet zich o.m. voor waar met contractenrecht (Proudhon) en gewoonterecht (Kropotkin) wordt gewerkt. Het voorgaande kan tot drie vragen worden teruggebracht:
- *Welke kritiek levert het anarchisme op het recht (de rechtswetenschap)?*
- *Heeft het anarchisme een impliciete rechtsopvatting?*
- *Wat kan de rechtswetenschap doen met de impliciete rechtsopvatting in het anarchisme?*

Op de behandeling hiervan willen wij ons toeleggen.

Daar het niet de bedoeling is dat het te verrichten werk geïsoleerd plaatsvindt, hebben wij een verzoek. Graag zouden wij willen weten of ook elders de relatie tussen anarchisme en rechtswetenschap wordt bestudeerd, en hoe dit wordt gedaan. Misschien kunnen er ook vormen van samenwerking of deelneming gevonden worden. Van onze kant geven wij graag verdere informatie.
Iedere geïnteresseerde vragen wij zich in verbinding te stellen met Thom Holterman van de vakgroep Staatsrecht in de Faculteit der Sociale Wetenschappen, Erasmus Universiteit Rotterdam, Postbus 1738, Rotterdam, tel.: 010 - 14 55 11, tst. 3612.

De namen van Nixon en Kissinger, van CIA en Pentagon, van ITT en Rockefeller zijn symbolies voor het "industriëel komplex", dat niet alleen in Chili de pas afsneed aan een (zeer gematigd en evolutionair) opkomend socialisme in dat land, maar dat zulks overal in de wereld zal proberen te doen.
Er zijn drie min of meer autonome machten, die geen demokratie behoeven, haar integendeel lastig of gevaarlijk vinden, en die naar haar wezen autoritair zijn. Allereerst de staatsburokratie, gevormd door niet-gekozen, maar levenslang funktionerende ambtenaren met een grote bevoegdheid om beslissingen te nemen. Hun gebondenheid aan wetten vermindert hun macht niet, ze is de basis van die macht. In hen is de wet als het ware vlees geworden. Toen Nederland van 1940 tot 1945 bezet gebied was hebben de burokraten het funktione-

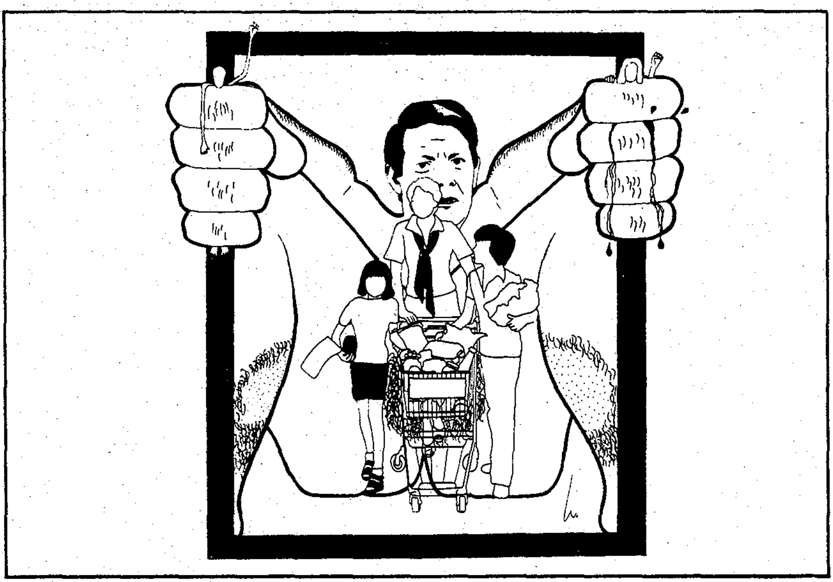
ren van de staat (binnen de granzen van de duitse militaire macht, die anderzijds de burokratie bevestigde) verzekerd, en onder andere van de situatie gebruik gemaakt om een bevolkingsregister in te voeren (plus persoonsbewijzen) waardoor de basis is gelegd voor de latere steeds verder gaande registratie: sindsdien zijn de burgers meer en meer nummers geworden voor de staat. Opmerkelijk is de steeds grotere kontrole over de "onderdanen", in tegenstelling tot de veroorloofde "vrijheid" (willekeur) om vermogens te vormen, wettelijk het betalen van belasting te onrduiken, "zwart" kapitaal te bezitten en het vrijelijk te exporteren. Toegelaten is een verwildering van het kapitalisme, afgedwongen een steeds strengere beschrijving van staatsburgers, met het oog op hun mogelijke disciplinering.

Naast de burokratie is er dan "de bourgeoisie", de ekonomies overheersende klasse, die het grote kapitaal en de multinationale ondernemingen beheert, in staat op eigen, autonome wijze, te funktioneren. De fuseringen; het willekeurige openen en sluiten van bedrijven; de financiële schandalen van groepen, waarvan de leden zich niet persoonlijk aansprakelijk achten, terwijl zij het leven van miljoenen bepalen; het beslagleggen op miljarden, die de staat moet overhevelen naar de partikuliere ondernemingen, in moeilijkheden gebracht door managers, die van kapitaal der gemeenschap mooi weer spelen; dat alles is volkomen bekend... en "gedoogd". Deze buitenparlementaire, ondemokratiese, autoritaire macht kan haar eigen weg gaan, ook stelling kiezen TEGEN een volksgemeenschap, en ze heeft dit herhaaldelijk gedaan. Met de burokratie is ze een potentiëel fascisties gevaar.

Over het militarisme behoeven we tenslotte weinig te zeggen. Het is een parasitaire uitwas, verkwistend en autoritair, in staat zich gemakkelijk tegen het volk te keren als het ontsnapt aan de kontrole van eenvoudige soldaten, arbeiders en burgers. In naam van "bescherming van het volk" is het gevaarlijk voor dat volk zelf. Het is een dwaling te menen dat de officiële strijdkrachten "het gewapende volk" vormen: ze staan heden boven dat volk, ook wat de ideologie aangaat.

Binnen de rechtsstaat ontwikkelen zich dus de machten, die gemakkelijk een einde kunnen maken aan "het demokratiese recht" en die een politiestaat of een fascisties regime kunnen scheppen, als de wezenlijke volkskrachten (in de bedrijven, de gemeenten, de wijken, de scholen, de kazernes enz.) niet tijdig aktief en "subversief" optreden, dat wil zeggen tegen een gezag, dat zich niet sociaal, redelijk of zedelijk kan rechtvaardigen. Zo wordt het ook duidelijk dat van de drie "machten" in de staat - de wetgevende, uitvoerende en rechterlijke macht - de eerste (het parlement) verreweg de zwakste is. De uitvoerende macht is in feite een zelfstandig instrument van de staat, ter handhaving van het gezag, aangepast aan de sociale omstandigheden, maar deze overkoepelend. De rechterlijke macht heet zelfs officiëel "onafhankelijk", ze is in een kapitalistiese samenleving natuurlijkerwijze een "klassejustitie". En in het voorjaar van 1977 kregen rechters, die stakingen verboden, een overduidelijke politieke funktie. Het systeem van het "korte geding" is trouwens uitermate gevaarlijk: het geeft rechters de macht, om in allerlei kwesties van politieke aard terstond een beslissing te nemen.

In de Westduitse Bondsrepubliek zijn al deze problemen tastbaar geworden. Er is een burokratie die in dienst van de Weimarrepubliek, Hitler en de Bondsrepubliek dezelfde ruggegraat heeft geleverd voor de staat. Vele tienduizenden, die Hitler trouw hebben gediend, heb-

ben hun diensttijd voltooid en genieten vorstelijke pensioenen, ook uitgesproken nazi's. Er zijn duizenden soldaten, officieren en generaals uit de Hitlerperiode overgenomen door de Bondsrepubliek. Wat de kapitalisten aangaat, zij vormen de meest duurzame basis voor de duitse ekonomie. De voorzitter der werkgevers, Schleyer, die door de RAF werd gedood, was veertien jaar lang een agent geweest van de Sicherheitsdienst van de nazi's (1931-1945), een terrorist van studenten en een kolonisator van de Tsjechiese ekonomie, in 1945 onmiddellijk overgenomen door de bourgeoisie. En hij werd (braaf katholiek) bij zijn begrafenis door president Scheel een voorbeeld genoemd van een tweeduizend-jaar-oude kultuur, die door de RAF werd bedreigd!
Maar Duitsland is geen uitzondering. Overal is de burgerlijke rechtsstaat een instituut, waarbinnen autoritaire, politiële en zelfs fascistiese krachten worden gehandhaafd, die de civiele vrijheden en rechten bedreigen. De struktuur van de staten zelf is daarvan de oorzaak. Natuurlijk kan deze niet worden gelikwideerd door individueel geweld, niet door aanslagen die eerder de staat en zijn fiktief "image" versterken, met het voorwendsel dat de enkeling moet worden beschermd. Zulk een taktiek legt ook niet bloot, hoezeer de staat is voorbereid op het organiseren van militaire massa-slachtingen in een eventuele oorlog, een verschrikkelijke vorm van terreur. De verdediging van de mensenrechten valt niet samen met het gezag van de zogenaamde rechtsstaat, maar met de verdediging der rechten en vrijheden in de bedrijven, allerlei organisaties... van onder op, door direkte aktie, direkte demokratie. De veiligheid van de mensen is een zaak van henzelf, gezamenlijk en wederkerig, in vele gevallen TEGEN de staat. Juist omdat demokratiese vrijheden zo waardevol zijn moet men beseffen, dat ze veroverd zijn op het gezag, en steeds opnieuw moeten worden bevestigd in strijd tegen staatsvormen, die al te snel instrumenten worden van ekonomiese en militaire machten.

Anton Constandse

TECHNOLOGIE VAN DE REPRESSIE

Binnenlandse veiligheid, "innere Sicherheit". Voor de handhaving van de binnenlandse (wan)orde worden steeds grotere bedragen uitgetrokken, wordt steeds meer wetenschappelijk onderzoek verricht..., worden steeds meer mensen bedreigt.
Met de verslechtering van de ekonomiese situatie bewapent de staat zich. Preventief. Verfijnde registratietechnieken, onlustenbestrijding, counter-insurgency, uitgewerkte burgeroorlogblauwdrukken. Een indrukwekkend arsenaal van "technologie van de repressie" wordt opgebouwd. Dit gebeurt voor een belangrijk deel buiten het gezichtsveld van de gewone burger. Als het al zichtbaar wordt, dan is dat vooral door de bestrijding van de gewapende verzetsgroepen in met name de BRD en Noord-Ierland. Het (toekomstig) toepassingsgebied is echter ruimer. Het dient ertoe de toekomstige aanzetten tot verzet in de kiem te smoren, in beginsel al onmogelijk te maken. Mocht het onverhoopt toch tot verzet komen, dan kan dat hard worden onderdrukt, zo denkt men. Het gaat om een uitgewerkte strategie. De geplande preventieve kontra-revolutie.
Ik zal hier proberen enkele elementen uit deze strategie wat nader te belichten. Eerst door een schets van de totaal-strategie te geven, dan door enkele repressietechnieken te bekijken.

Sinds de tweede wereldoorlog is de feitelijke rol van het leger drasties gewijzigd, in de zin dat de kans op een twee-staten-konflikt steeds kleiner werd. (BRD-minister Maihofer: "De aggressies die zich vroeger naar buiten in krises tussen staten ontlaadden, ontladen zich thans naar binnen in georganiseerde terreur. Wij hebben hier te maken met een soort surrogaat oorlog". Onderstreping van mij FW.(1) Deze terugval in de konventionele oorlogvoering werd ruimschoots gekompenseerd door een grote hoeveelheid revolutionaire oorlogen aan de periferie. In de eerste twintig jaar na WO II hebben de NATO-machten meer dan 4 miljoen mensen (vnl. boeren gedood in kontra-revolutionaire oorlogen. Tot 1968 zijn er NATO-landen betrokken geweest in 38 gewapende konflikten in de derde wereld.
Het is duidelijk dat er in deze oorlogen veel ervaringen zijn opgedaan. Het belangrijkste daarvan was de wetenschap dat het bij een revolutionaire oorlog veel meer gaat om een "politieke oorlog" dan om een technies probleem. Groot-Brittanie was één van de eerste imperialistiese landen die tot deze konklusie kwam. Bij een politieke oorlog was het zaak de revolutionaire verzetshaarden te isoleren van de bevolking. De uitspraak van Mao, dat de revolutionair zich

in het volk thuis moet voelen zoals een vis in het water, werd omgedraaid en gemaakt tot een strategie "Mao minus Marx", het water vergiftigen om de vis te doden. Dus ging het naast de gehandhaafde fysieke terreur vooral ook om een goed propagandaapparaat, dat wil zeggen voldoende invloed op de media. Deze basis-strategie is door de jaren heen verder uitgewerkt, geperfektioneerd. Ook is ze dichter bij huis gehaald. Militaire theoretici anticipeerden op massaal (guerilja)verzet in de metropolen, door alvast te gaan werken aan een tegenstrategie. De duitse werkgevers-organisatie BDI riep in 1961 al op tot voorbereidingen tegen een kommunistiese guerilja in de BRD.....

Er wordt vanuit gegaan dat binnenlandse onrust iets is waar we in de toekomst zeker rekening mee hebben te housen, zonder dat dit overigens nader wordt gedefinieerd. Kitson stelt in zijn LOW INTENSITY OPERATIONS: "Als er een belangrijke en serieuze grief ontstond, zoals zou kunnen volgen op een belangrijke daling van de levensstandaard, zouden al diegenen die nu hun protest verstrooien over een breed scala van onderwerpen hun krachten kunnen gaan bundelen en een situatie kunnen veroorzaken die de krachten van de politie te boven zou gaan. Mocht dit gebeuren, dan zou het leger nodig zijn om snel de vrede te kunnen herstellen. Geknoei op dit punt zou zware konsekwenties kunnen hebben, zelfs tot aan ondermijning van het vertrouwen in het hele regeringssysteem".(2)

Een belangrijk effekt van dergelijke publikaties is, dat zowel het leger als de bevolking op een mogelijk ingrijpen van het leger in het binnenland worden voorbereid. Bij voorbaat wordt het menslievende karakter van zo'n ingreep duidelijk gemaakt: "Het dilemma zal zijn een paar dozijn guerilja's te breken, zonder daarbij de vrijheden van miljoenen onschuldige mensen aan te tasten".(3)

Het onderscheid tussen de diverse vormen van verzet wordt (bewust) vervaagd. Het is maar een kleine stap van een staking tot een aanslag. Sommigen brengen een staking onder de noemer "Industriële guerilja".

De belangrijkste publikatie over strategie en taktiek tegen revolutionairen is ongetwijfeld het al genoemde LOW INTENSITY OPERATIONS. Kitson, vroeger hoofd van een infanterieschool, werd na publikatie van zijn boek bevorderd tot majoor-generaal. Het was duidelijk dat zijn boek niet bestond uit ideeën van een loslopend individu, maar dat deze werden gedragen door een belangrijk deel van de britse legertop. Het voorwoord werd geschreven door de toenmalige chef van de generale staf. In leidende NATO-kringen wordt Kitson's werk zeer gewaardeerd. Kitson bouwt op zijn ervaringen in een aantal counterinsurgency kampanjes van het britse leger, zoals in Maleisië, Cyprus, Kenia etc. In zo'n counter-insurgency kampanje onderscheidt hij drie fasen, de voorbereidende, de niet-gewelddadige en tot slot die van het openlijke oproer en de gewapende opstand. We zullen in het kort aangeven wat er in de verschillende fasen gebeurt.

DE VOORBEREIDENDE FASE

In deze fase maken beide partijen voorbereidingen voor het op handen zijnde uitbreken van onrust. Voor de staat betekent dit:

- een versterking van de veiligheidsdiensten en -troepen.
- het gebruiken en vergroten van de legale mogelijkheden om op te treden tegen "extremisten".
- nauwere samenwerking en betere koördinatie tussen burgerlijk bestuur, het politioneel apparaat en het leger. (Kitson legt hier

voortdurend grote nadruk op).

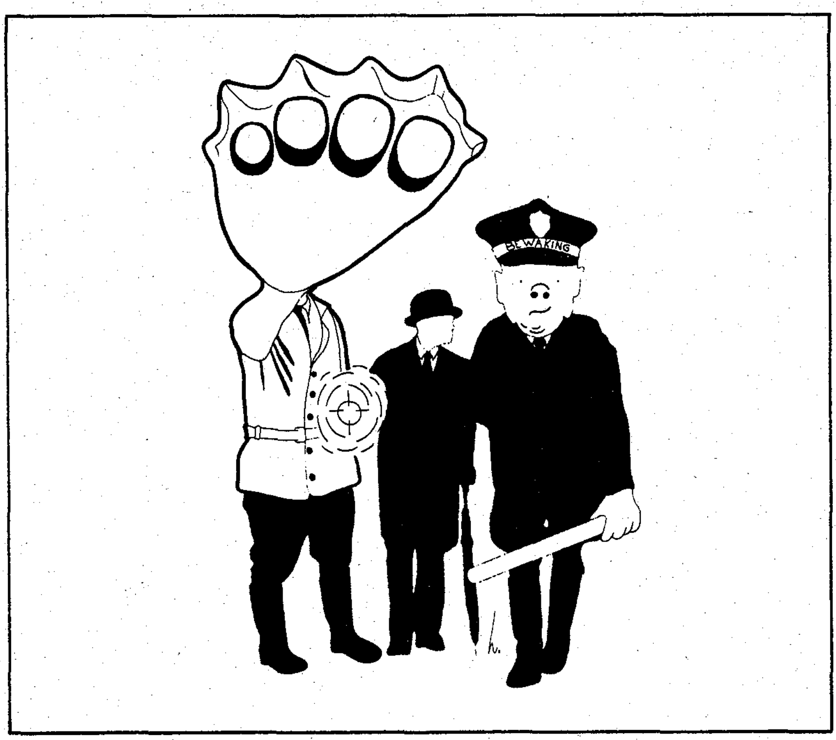
- het verzamelen van grote hoeveelheden aan zgn. "Low-Grade" informatie, dat wil zeggen dat er gewerkt moet worden aan een effektief inlichtingenapparaat. Het gaat erom een raster over de linkse beweging te kunnen leggen.
- tot slot de psychologiese operaties ("psyops"). Er moet een psychologiese oorlog worden gevoerd, tot meerdere eer en glorie van het staatsapparaat en de "freiheitlich-demokratischen Grundordnung" en tot het belasteren van de "extremisten", die de stabiliteit (willen) verstoren. Helmut Schmidt: "De burgers van deze staat moeten zich kunnen identificeren met de autoriteiten die jacht op links-extremisten maken".

DE NIET-GEWELDDADIGE FASE

In deze fase vindt wèl al het gebruik van geweld op kleine schaal plaats. Veel van de aktiviteiten van de eerste fase gaan gewoon door, eventueel openlijker.
Nu is het doel van de regering de "leiders" te isoleren van hun basis, ofwel door fysieke of wel met psychologiese middelen. Mochten psychologiese middelen niet baten (of kunnen), dan kan worden overgegaan tot de meer direkte vormen van repressie. Als de politie in dit stadium de zaak niet meer in de hand kan houden, kan het leger te hulp worden geroepen. Voordat het zover zal komen, wordt echter eerst de psychologiese oorlogvoering geaktiveerd. Het moet duidelijk worden, dat de regering de zaken volkomen onder kontrole heeft en dat de akties van de staat gerechtvaardigd zijn. De psychologiese oorlog zal ook direkt tegen de "vijand" worden gevoerd. Hoe dit in z'n werk gaat kunnen we bijna dagelijks zien in de BRD. Daar wordt de gehele gelijkgeschakelde pers ingezet tegen de RAF, worden er valse geruchten verspreid over nieuwe aanvalsdoelen, die duidelijk moeten maken "dat iedereen het volgende slachtoffer kan zijn", om het volk tegen de guerilja in te zetten of, zoals de RAF het zelf zegt: "... om het idee van de gewapende strijd met alle geweld waartoe het systeem momenteel in staat is, ver van de arbeidersklasse af te houden".
Er worden door de veiligheidsdienst zelfs aanslagen gepleegd om deze later in de schoenen te kunnen schuiven van de RAF, zoals die op het treinstation van Bremen. Soortgelijke praktijken kunnen we zien in de koloniale oorlog in Noord-Ierland, waar het britse leger bijv. vervalste IRA-affiches uitgeeft, zelfs een speciaal kommando heeft, de Special Air Service, voor het plegen van aanslagen en sektariese moorden.

DE FASE VAN HET OPENLIJK OPROER- GEWAPENDE OPSTAND

Het doel van de aktiviteiten in de eerste twee fasen is eskalatie tot de laatste fase te voorkomen. Volgens Kitson is de belangrijkste taak in dit laatste stadium simpel het vinden van de vijand, om die vervolgens te elimineren. De voorzichtige manoevres om de steun van de bevolking te kunnen blijven behouden, kunnen nu achterwege blijven.
Kitson legt een grote nadruk op het gebruik van het leger in alle fasen. Verschillende theoretici na hem hebben daar kritiek op gehad. Niet uit menslievendheid. Zij vinden dat de politie zo getraind en bewapend moet zijn, dat het legertaken kan vervullen. Een politieman, ook al is hij bewapend met automatiese wapens en handgranaten, is altijd nog een vertrouwder straatbeeld dan tanks en patroeierende militairen. Deze militarisering van het politieapparaat wordt (alweer) vooral in de BRD voortvarend ter hand genomen.

Nederland blijft echter niet ver achter. Al in 1972 opende Elseviers Magazin met de kop: "Politie machteloos tegenover terrorisme" en even verder "uit deze kollektieve Elsevier-reportage blijkt dat die agent het in een strijd tegen het groot-terrorisme (!) onherroepelijk zal verliezen". (4) Ze kunnen gerust zijn. De bewapening van politie, de training, het instellen van speciale kommando-eenheden etc. maken dat de politieman een behoorlijke kans heeft te overleven. Hoewel, "met terroristen is het raken of kapot gaan". (5) Overigens wordt er ook hard aan gewerkt het beeld van de militair op straat meer vertrouwd te maken. De militaire "oplossing" van de treinkaping was hier een voorbeeld van. Een ander voorbeeld was de bewaking van het vliegveld Heathrow bij Londen, na geruchten over komende guerilja-akties. Deze bewaking, met tanks, wegversperringen etc. bleef wekenlang gehandhaafd, terwijl daarbij de bron van de geruchten uiterst vaag was.
Tot zover zoals het volgens het boekje zou moeten gaan. De praktijk blijkt hiervan in essentie niet af te wijken. Het preventieve, voorbereidende karakter van de beginfase kunnen we in heel West-Europa waarnemen. In landen die al wat "verder" zijn, zoals Ierland en de BRD, draagt de guerilja-bestrijding een geprogrammeerd karakter. Het is een internationaal proces: het internationale overleg over het "terrorisme" (Schmidt spreekt van een "internationale solidariteit van alle staten"), de Europese konventie ter bestrijding van het terrorisme, het politie-optreden tegen RAF-leden in Utrecht en Amsterdam, de militaire beëindiging van de kaping, de hulp van

SAS-specialisten daarbij, het streven naar een gecentraliseerd "Europa één" onder BRD-leiding; er zijn voorbeelden te over.
En steeds weer blijkt waar het eigenlijk om gaat: isolering van het verzet. DAT IS HET KADER VAN DE TECHNOLOGIE VAN DE REPRESSIE.

Er is de laatste jaren teveel aan repressietechnieken ontwikkeld, voornamelijk voortbouwend op Vietnam-ervaringen, om zelfs maar te denken aan volledigheid. Dat is hier ook weinig zinvol. Het gaat erom een ontwikkeling te signaleren. Daarom een keus.

REGISTRATIE/INFORMATIE

De informatieverzameling en-verwerking, een van de belangrijkste aktiviteiten in de eerste fase, is een gebied waarin geavanceerde technologie een belangrijke plaats inneemt. De veiligheidsdienst kent twee nivo's van relevante informatie: politieke en operationele inlichtingen. De politieke inlichtingen hebben betrekking op de gehele situatie, dwz. het betreft een totaal-overzicht, het raster over links. De operationele inlichtingen zijn noodzakelijk om gepaste maatregelen tegen op handen zijnde gebeurtenissen, zoals een staking of een aanslag te kunnen nemen. Inlichtingen van beide nivo's kunnen op vele manieren worden verkregen. Philip Agee, ex-CIA agent, heeft b.v. naar buiten gebracht dat de CIA veel informatie verkrijgt uit openlijke bronnen, zoals de publikaties van de bewuste "extremistiese" groep.
Ondanks de technologiese verfijning gaat er nog steeds niets boven een infiltrant. Infiltratie van linkse groepen door de inlichtingen diensten is een algemeen verschijnsel. Er zijn gevallen bekend van Nederlandse aktiegroepen die waren geïnfiltreerd door buitenlandse veiligheidsdiensten. Van infiltrant tot agent-provokateur is vaak maar een kleine stap. Het gaat er dan vooral om een groep aan te zetten tot illegale aktiviteiten om zo het staatsapparaat "legale" mogelijkheden tot optreden te geven.
Van de meer technologiese middelen is het afluisteren van telefoons waarschijnlijk het meest geliefd. In vrijwel alle westerse landen is daarvoor formeel een officiële toestemming van de minister van binnenlandse zaken vereist. Cijfers over het aantal afgeluisterden worden over het algemeen angstvallig geheim gehouden. Voor Engeland is er een cijfer van maar liefst 12.000 gevallen in 1966. En dat is dan een officieel cijfer. Een officieel bericht uit Zweden, een van de meest gekomputeriseerde samenlevingen in Europa, spreekt van een gemiddelde van 10 afgeluisterde telefoons per jaar! Geyer, de toenmalige minister van justitie, voegt daar dan nog onheilspellend aan toe: "Het is bijna beangstigend dat zo weinig mensen in feite worden afgeluisterd". (6)
Naast het telefoon afluisteren bestaat er nog een uitgebreide niet officieel gesanktioneerde elektroniese kontrole. Voor het plaatsen van afluisterapparatuur in woningen is geen officiële toestemming vereist. Ook op dit terrein wordt er een psychologiese oorlog gevoerd. Een van de manieren om linkse groepen te intimideren en te "verunsicheren" is juist het zeer openlijk volgen en afluisteren; men moet het gevoel van de alom tegenwoordigheid van de staat krijgen. Het effekt naar buiten toe kan sterk kriminaliseren werken. Schandalen over afluister-affaires hebben maar al te vaak uiteindelijk een voor de staat gunstig politiek effekt: de kriminalisering van de bewuste persoon of beweging ("Ze zullen toch niet zomaar iemand afluisteren. Er was vast wel iets aan de hand"). Een beperking aan het afluisteren van personen wordt gesteld door het arbeidsintensieve karakter ervan. Naast het gebruik van kostbare appara-

tuur is het noodzakelijk dat iemand de banden beluisterd en de informatie verwerkt. En, als het afluisteren plaats vindt voor "operationele doeleinden", zal het vaak moeten leiden tot een fysieke kontrole-het schaduwen. In 1973 waren de kosten van een normaal volg-team in de USA maar liefst 50 tot 100 dollar per uur. Daarom ook wordt er gewerkt aan ontwikkelingen die de informatie-verzameling minder arbeidsintensief moeten maken. Zo is er bijv. een zgn. Voice-print ontwikkeld, een instrument dat stemmen van elkaar kan onderscheiden, en enkel de "konspiratieve" gesprekken registreert. Vergelijkbaar is de ontwikkeling van een methode om de registratie enkel in werking te zetten als er bepaalde sleutelwoorden, zoals bijv. staking, of de naam van een organisatie etc. vallen. Naast deze vormen van gerichte informatieverzameling, zijn er ook ontwikkelingen naar een meer totale "Überwachung". Dit gebeurt dan bijv. in de vorm van TV-kamera's op straathoeken, in winkels, kafé's etc. Op dit terrein zijn vooral Zweden, de BRD en de USA aktief.
Alle inlichtingen die op de verschillende wijzen bij de veiligheids dienst binnenkomen zullen moeten worden verwerkt en opgeslagen. Hiervoor wordt steeds meer de komputer ingeschakeld. De FBI beschikte enkele jaren geleden over 100.000 namen van radikalen, uitgebreide dossiers over 50.000 gevaarlijke revolutionairen, 194 miljoen vingerafdrukken, toegang tot miljoenen politie-, ziekenhuis- en inrichtingendossiers etc. Zulke enorme hoeveelheden aan informatie moeten zinvol kunnen worden verwerkt en efficient opgeslagen. De BRD heeft waarschijnlijk de meest uitgebreide en efficiente inlichtingenkomputer ter wereld ("NADIS"). In de loop der jaren zijn er vele miljoenen mark uitgegeven, waarmee "een in de wereld ongekend inlichtingendienst-informatiesysteem opgebouwd werd", zoals minister Maihofer niet zonder trots vaststelde.
Tot slot moeten we niet vergeten dat de westerse sociale staat bij voorbaat al over een enorme hoeveelheid informatie beschikt, opgeslagen in het immense burokratiese apparaat.

DE RELLENBESTRIJDING

De recent ontwikkelde repressietechnieken zijn niet los te zien van de psychologiese oorlogvoering. Het politieke effekt is belangrijker dan het militaire. Het is van het grootste belang solidarisering met slachtoffers te voorkomen. Daarom is het vooral bij de fysieke repressietechnieken een kontinu afwegen, een spanningsveld tussen een zo effektief mogelijke repressie en een zo gering mogelijke opschudding. Het werkelijke nivo van het toegepaste geweld moet worden verhuld.
De rellenbestrijding is een gebied waar een ware overdaad aan repressietechnieken bestaat. Het scala varieert van het gewone slaghout via de knuppel met elektriese lading tot aan het bespuiten van de straten met een soort groene zeep om de herrieschoppers immobiel te maken. Zeer geliefd is vooral ook het gifgas. De laatste twintig jaar zijn er steeds effektievere gassen ontwikkeld, die zelfs de meest vastbesloten demonstrant de lust moeten ontnemen. Tegenwoordig wordt vooral CR- en CS-gas algemeen gebruikt. Dit op basis van zeer gebrekkig onderzoek naar de veiligheid. (Een proef met twee konijnen met bronchitus moest bewijzen dat CS niet gevaarlijk zou zijn voor mensen met ademhalingsmoeilijkheden). Het gas is op massale schaal ingezet, vooral in Vietnam (bijna 5 miljoen kilo van het spul werd liefdevol over het Vietnamese volk uitgestort).
De doden bleven vanzelfsprekend niet uit. Eerst in Vietnam, maar later ook bij inzet in de westerse wereld. Toen in 1968 CS op een zo massale schaal werd ingezet tegen de katholieke gettho's in

Noord-Ierland dat er een storm van protest opkwam, moest de britse regering een onderzoekskommissie instellen, die dit brits produkt nader zou bekijken. Na twee jaar noeste arbeid kwamen de heren tot de konklusie dat het CS-gas behoorlijk veilig was. Ze gaven daarbij wel de suggestie dat het leger de demonstranten zou moeten instrueren de ogen te sluiten als er CS op hen afgevuurd zou worden!!!
De toepassingsmogelijkheden zijn de laatste jaren drasties uitgebreid. Vooral het in water oplosbare CR biedt vele mogelijkheden. De demonstranten tegen de kernenergie in de BRD (Brockdorf, Grohnde) hebben dit aan de lijve kunnen ondervinden: zij werden besproeid vanuit helikopters, met waterkanonnen, met handzame spuitbusjes etc. De doden en gewonden als gevolg van CS en CR inzet zijn ruim voldoende om te kunnen weten dat het beslist niet gaat om de onschuldige middelen waar de regeringen zo graag over spreken. De rechtvaardiging voor het gebruik ligt vaak in de fiktieve keus tussen het gebruik van gas en het gebruik van geweren. Maar, dat is psychologiese oorlogvoering, de keus ligt niet zo. Als het gas niet effektief blijkt te zijn, zal waarschijnlijk niet worden geaarzeld op de demonstranten te schieten. Gas wordt gebruikt omdat dit nu takties effektiever is dan het doodschieten van mensen en niet zozeer uit "humane" overwegingen.
Dit zelfde geldt ook voor de "rubber kogel", dat niet het zachte, soepele stukje gummi is wat veel mensen er zich van voorstellen. De verscheidene doden en de vele gewonden spreken voor zich. Om de kreativiteit van de militaire onderzoekers recht te doen, tot slot een rijtje ontwikkelde mogelijkheden voor de rellenbestrijding: geëlektrificeerd waterkanon (water met een hoog voltage), prikkeldraadkatapult, pijltjesgeweer (pijltjes gevuld met een verlammend drug), de al genoemde knuppel met elektriese lading en de "groene zeep", de "Photic driver" (gekombineerd stroboskopies licht en pulserend ultrasonies geluid, dat het hersenritme aantast), etc. etc.

SENSORIESE DEPRIVATIE (SD)

Als laatste repressietechniek moet in ieder geval nog de behandeling van gevangen genomen revolutionairen worden genoemd. Vooral naar aanleiding van de behandeling van politieke gevangenen in de BRD is er een groeiende aandacht voor de isolatiefolter. De sensoriese deprivatie berust er kort gezegd op de zintuigen van het slachtoffer zoveel mogelijk te onthouden, zo weinig mogelijk informatie uit de omgeving te laten doordringen. Dit leidt vrij snel tot geestelijke en lichamelijke aftakeling. De gevangene wordt volledig op zichzelf teruggeworpen. De groepsisolatie, zoals de laatste jaren toegepast op RAF-gevangenen veranderd hier niet veel aan.
De geschiedenis van SD als folter begint in de jaren dertig in de Sovjet-Unie. Daar vonden toen primitieve vormen van SD-folter plaats op slachtoffers van de Stalin-terreur. Sindsdien is de ontwikkeling van SD snel verlopen, vooral geaktiveerd door de oorlogen in Korea en Vietnam. Het onderzoek vond naast in militaire trainingskampen vooral ook plaats onder de wetenschappelijke dekmantel van psychologiese faculteiten in de VS en Canada. Recentelijk is naar buiten gekomen dat ook aan de universiteit van Hamburg dergelijke onderzoeken plaats vinden. Daar gaat het om het zgn. "A-8 projekt": "sociale interaktie in een inkompatibele model groepssituatie, met bijzondere aandacht voor de aggressiviteit".
SD kan zowel worden gebruikt als onderdeel van de ondervraging als in detentievoorwaarden, de vernietigingshechtenis. De eerste toepassing heeft grote aandacht in Noord-Ierland. John McGuffin geeft in zijn boek THE GUINEAPIGS (De proefkonijnen) een gedetaileerde

beschrijving van een in 1971 uitgevoerd experiment met gevangenen als proefkonijn.
De SD als onderdeel van de detentievoorwaarden wordt vooral toegepast in de BRD (hoewel het blijkt dat ook Nederland hierbij niet wil achterblijven, getuige de perfekte isolatievleugels in de nieuwbouw-gevangenissen in de Bijlmer en in Maastricht. Ook de behandeling van Knut Folkerts spreekt voor zich). Het gaat in feite om een voortzetting van de basisstrategie: isolering van het verzet. Naast de konkrete isolatie van de andere gevangenen, moeten de tot wrakken gemaakte revolutionairen kunnen worden ingezet in de psychologiese oorlogvoering: de onmogelijkheid van verzet moet worden duidelijk gemaakt, een hele bevolking moet worden geïntimideerd door de vernietiging van enkelen. Deze vernietiging is in de eerste plaats gericht op de politieke identiteit. Als deze vernietiging niet mogelijk blijkt te zijn, is fysieke vernietiging de enige oplossing. De bekende uitspraak van Herold: "Akties tegen de RAF moeten principieel zo worden afgehandeld dat er geen ruimte overblijft voor sympathisanten" kan in dit geval alleen maar de gefingeerde zelfmoord betekenen.
Nog niet eens het topje van de ijsberg is aan de orde kunnen komen. De onvolledigheid viert hoogtij.
De grote militaire aktiviteit naar binnen toe heeft vanzelfsprekend konsekwenties voor het verzet. De legale positie van links on de "rechtsstaat" wordt bedreigd. Dat is geen geïsoleerde ontwikkeling. De preventieve bewapening van de staat is onderdeel van wat het "nieuwe fascisme" genoemd zou kunnen worden. Een fascisme waarin de ervaringen met het Hitler-fascisme zijn verwerkt. Een fascisme van bovenaf, vanuit de staat.
Het gaat daarbij niet meer alleen om een projekt van militaire vernietiging, maar om een politiek-militair integratiekoncept. Sociale vrede, stabiliteit, etc. zijn daarbij de sleutelwoorden. De parlementaire demokratie moet niet afgeschaft, maar juist worden gebruikt. Het hele spektrum van kontrole, intimidatie en vernietiging beweegt zich binnen het raam van het burgerlijk recht. Dit fascisme baseert zich niet op een massabeweging, bepaalt echter wèl het algemaan bewustzijn.
Het doet er overigens niet toe hoe deze tendens wordt benoemd. Het is belangrijk dat het gesignaleerd en geanalyseerd wordt. De energie die nu wordt gestoken in akademiese diskussies over de vraag of we nu wel of niet kunnen spreken van fascisme, zou beter kunnen worden gebruikt voor het probleem hoe links zich ertegen kan verzetten.

Ferdie Westen

NOTEN
(1) NRC 12-5-'75 - (2) Kitson, Low Intensity operations; Faber 1971, blz. 25 - (3) Clutterbuck, Protest and the Urban guerilla; Cassel 1974 - (4) Elseviers Magazin 18-11-'72 - (5) Hoofdinspekteur Kok (A'dam) in E.M. 18-11-'72 - (6) Telexbericht 3-7-'75.
Verder is gebruik gemaakt van: The guineapigs, John McGuffin; Penguin 1974 - The new technology of repression, BSSRS-pamflet, 1974. - The technology of political control, Ackroyd e.a.; Penguin 1977. - Verbot von Chemical Mace, KB-pamflet; Hamburg 1977. - IMSF informationsbericht nr. 29 (1977). - Persmap IVK-sektion BRD, 18-5-'77. - Politieke psychiatrie, Medisch Juridisch Comité, 1977. - Psychologiese oorlogvoering, Rood Verzetfront, 1977 - Internationale Korrespondentie nrs. 26/27 (1972) en 37 (1974) - Die burgerliche Friede ist bewaffneter Friede, "Kampfkomitee gegen Repression", Münster

VEILIGHEID OP Z'N DUITS

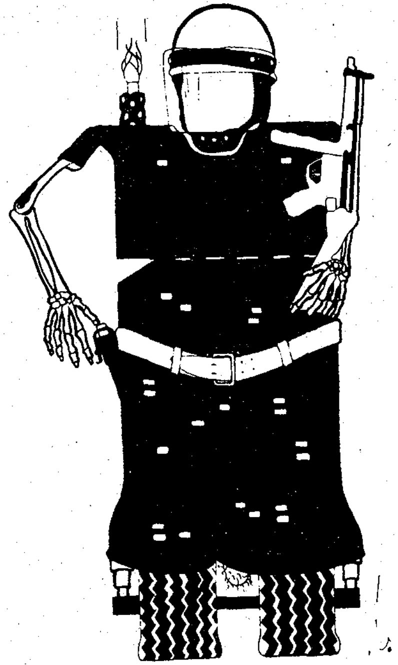
Op een wel uitermate wrange en cyniese wijze is de Duitse interpretatie van het begrip Innere Sicherheit -binnenlandse veiligheid- weer eens naar voren gekomen op 18 oktober 1977 toen Ensslin, Raspe en Baader in de gevangenis van Stuttgart-Stammheim en op 12 november 1977 toen Ingrid Schubert in de gevangenis van München-Stadelheim werden omgebracht. Toch moet in alle nuchterheid worden vastgesteld dat dit soort aktiviteiten van de Duitse Sicherheitsdiensten maar het topje van een ijsberg, killer dan kil, uitmaakt. Daarom ook kon het Rood Verzetsfront in zijn boekje over Psychologiese Oorlogsvoering (dat medio september 1977, dus vóór de nieuwe moorden, uitkwam) de liquidatie van de revolutionairen van de RAF ijzig verzekerd voorspellen: "Na de analyse van vijf jaar psychologiese oorlogvoering tegen het anti-imperialisties verzet en het gebruik maken van propaganda om de moord op Holger Meins en Ulrike Meinhof voor te bereiden, moeten we besluiten en er op rekenen dat de staatsveiligheidsdiensten met deze kampagne (tegen Gudrun Ensslin, B.Ch.) de moord op een RAF-kader voorbereiden"(1). Daarmee werd de werkelijkheid slechts onderschat, niet alleen Ensslin werd geliquideerd.

Zo was het ook met de beide afluisteraffaires die de Sicherheitsdiensten het afgelopen jaar rechtstreeks in opspraak brachten, de zaak-Traube en het afluisterschandaal in Stuttgart-Stammheim. Hoewel de linkse beweging in de Bondsrepubliek al sinds jaren dagelijks gekonfronteerd wordt met kennelijk door afluistering en anderssoortige bespionering verkregen Berufsverbot-dossiers (2), met elektroniese registratie op alle nivo's en agentprovokateurs in al haar organisaties, werden deze twee afluisterzaken opgeklopt tot nationale verontwaardiging omdat ze pasten in de verziekte machtsverhoudingen van de Duitse politieke konstellatie. Want laten we niet uit het oog verliezen dat hoe dan ook de laffe gevangenismoordenaars -die waarschijnlijk dezelfde zijn als de veiligheidsagenten die destijds de afluisterapparaten in Stuttgart-Stammheim aanbrachten- konden opereren onder dekking van het bevoegd gezag in de (ook histories) meest reaksionaire deelstaten van de Bondsrepubliek: Baden-Würtemberg, waarvan Stuttgart, en Beieren, waarvan München de hoofdstad is. Dat dit gezag, met lieden als Filbinger, Dregger en de CSU van Strauss, overwegend uit ex-nazi's met een formeel demokraties masker op bestaat. Dat de SPDer Schmidt vanuit Bonn -als destijds een Ebert of Noske vanuit Weimar- zelfs als hij zou willen geen klaarheid kan brengen in, laat staan een behoorlijk onderzoek kan doen uitvoeren naar de omstandigheden waaronder de revolutionairen van de RAF zijn omgekomen. Het was dit openlijk terroristiese gezag in de zuidelijke staten van Westduitsland dat de liquidatie van de gevangenen heeft getolereerd, zoniet aangemoedigd of zelfs uitgevoerd om in één klap zowel Bonn in haar Mogadishu-euforie als radikaal-links in haar problematiese identificering met de gewapende strijd tegen de staat te

treffen. Waarbij uiteraard de strijd voor een rechtvaardige behandeling van de gevangenen bij voorbaat op één hoop is geworpen met de buiten de gevangenis opererende verzetsstrijders. Verder dan hier gaat de vergelijking met de Weimar-republiek, toen de instabiele demokratie even opzettelijk door reaksionair-rechts werd getart, niet op. Want ondanks dergelijke overeenkomsten, waarvan massale werkeloosheid de schrijnendste is, staat Schmidt aan het formele hoofd van een sociaal-ekonomiese supermacht in Westeuropa, in tegenstelling tot Ebert destijds, toen het door oorlogsinspanning uitgeputte Weimar-Duitsland de zwakste van alle Europese staten vormde.

MENSELIJK WETEN

Toch hebben we aan de hand van de twee genoemde afluisterzaken een beeld kunnen krijgen van de vanzelfsprekendheid waarmee in de Duitse praktijk de verlengstukken van de aloude Gehlen-organisatie (de inlichtingendienst van Hitler, die met baas Gehlen en al na de oorlog in de Bondsrepubliek werd overgenomen onder supervisie en aanvullende training van de CIA) (3) opnieuw in de aloude sporen heeft kunnen treden.
"Na jarenlange, in kleine kring en geïsoleerd gevoerde diskussie breekt pas de laatste tijd het inzicht door, dat met de automatiese verwerking van persoonsgegevens de aard van om het even welk politiewerk van de grond af veranderd wordt, alsof een lichaam - hier het lichaam van de politie - een volledig nieuw zenuwstelsel met verveelvoudige gevoeligheid en reaktievermogen krijgt ingeplant. Voor het eerst wordt het opeengestapelde menselijke Weten hanteerbaar in alle gewenste samenhangen en kombinaties: pas met de automatiese verwerking van persoonsgegevens kan de mens buiten de tot nu geldende grenzen beginnen te treden, kan hij letterlijk en in overdrachtelijke zin de aarde verlaten".
Ook zonder acht te slaan op het pathetiese taalgebruik van deze hedendaagse Duitse politie-officier komt de inhoud van zijn boodschap aan de leerlingen van de *Polizei-Führungsakademie* (zie verklaring aan het eind van dit artikel) in Hiltrup voldoende duidelijk over. Ontleend aan een uitgelekt intern diskussiedokument van deze kaderopleiding van de Westduitse politie, raakt het citaat wel de kern van de zaak: de komputerisering van het opsporings-apparaat is tot fetisj van al die Duitse staatsinstanties geworden, die belast zijn met de verdediging van de *freiheitlichdemokratische Grundordnung*.
Ook in beide afluisterzaken hebben de verantwoordelijke autoriteiten dit begrip driftig gehanteerd. In het geval Traube ging het als volgt. Eind februari bracht Der Spiegel de zaak in de openbaarheid, op grond van toegespeelde rapporten over een 'operatie afval' van de *Verfassungsschutz*, de Duitse BVD. Het bleek te gaan om een maandenlange maar niettemin heilloze bespionering van de als atoomgeleerde opgevoerde dr. Klaus Traube. Bij het afluisteren van de telefoons van de linkse advocate Inge Hornischer was het de *Verfassungsschutz* opgevallen dat zij kennelijk met Traube kontakt had. Daarop (medio 1975) werd besloten ook de telefoon van Traube af te luisteren alsmede zijn post te kontroleren. Dat leverde niet meer op dan dat Inge inderdaad kontakt had met Klaus en dat Inge er wel eens op bezoek kwam met haar vriend Hans-Joachim Klein. In december 1975 bleek deze Klein een van de gijzelaars van de OPEC-ministers in Wenen te zijn. Omdat nu gebleken was dat Traube kontakt had gehad met iemand die zich - nadien - zou ontpoppen als terrorist, en omdat de maandenlange telefoon- en postspionage niets over Traube's rol had opgehelderd besloot de *Verfassungsschutz* tot nadere aktie. Rond nieuwjaar was Traube op wintersport en dat gaf gelegenheid om bij

hem thuis in te breken en een *Wanze*, een miniskuul afluister-zend-apparaat, aan z'n werkbureau te kleven. De 'wandluis' kon ongetwijfeld meer over Traube's vermeende terroristenrelaties boven tafel brengen.
Om een breed in Der Spiegel uitgesponnen verhaal kort te maken: de luis wou niet werken, er werd nóg eens ingebroken om hem weer weg te halen, het was niet meer nodig om een nieuwe te plaatsen, want veiligheidsambtenaren op andere nivo's van de *Verfassungsschutz* hadden inmiddels bewerkstelligd dat Traube op grond van 'verdenkingen' ontslagen werd.
Dat die 'verdenkingen' op niets anders dan konstrukties van de *Verfassungsschutz* waren gebaseerd, werd Traube niet eens gewaar: zijn direkteuren presteerden het 'een vertrouwenskrisis' te ensceneren. Achteraf bleek Traube een vroegere buurman van Inge Hornischer geweest te zijn en weer kontakt met haar te hebben opgenomen om haar zijn echtscheiding juridies te laten afhandelen. Bovendien bleek dat Traube geen atoomgeleerde was maar konstruktieingenieur bij de in aanbouw zijnde snelle kweekreaktor SNR-300 in Kalkar.
Dit laatste nu heeft het eigenlijke schandaal betekend. In West-Duitsland is de onschendbaarheid van de woning als grondrecht vastgelegd in artikel 13 van de grondwet. Dit recht kan alleen bij 'onverwijld gevaar' (dreigende lawine, overstroming, brand en dergelijke) worden geschonden, en dan nog alleen door justitie of politie, niet door de *Verfassungsschutz*, aangezien deze formeel geen exekutieve bevoegdheden bezit.
De chef van de *Verfassungsschutz*, Meier, en zijn baas de minister van Binnenlandse Zaken Maihofer (FDP) hebben - zij het achteraf -

hun subalterne speurneuzen toestemming verleend voor de 'operatie afval', inklusief de schending van Traube's woning, en dit na de Spiegel-publikatie proberen te rechtvaardigen met een konstruktie van 'onverwijld gevaar': Traube zou 'het grootste veiligheidsrisiko van de Bondsrepubliek Duitsland' zijn en als één van de weinige personen in het land in de situatie verkeerd hebben om splijtbaar materiaal tot schade van de *freiheitlich-demokratische Grundordnung* te ontvreemden. In werkelijkheid is het de bedoeling dat de SNR-300 in Kalkar pas in de jaren tachtig wordt opgestart en heeft Traube de afgelopen jaren nergens in de nabijheid van splijtbaar materiaal gewerkt.
Maar met deze absurde konstruktie is Maihifer er uiteindelijk keurig in geslaagd de aandacht af te leiden van het feit dat zijn *Verfassungsschutz* zelfs niet bij werkelijk 'onverwijld gevaar' de woning had mogen schenden. Daartoe had een gerechtelijk bevel moeten voorliggen en op grond daarvan zou de politie hebben mogen optreden. Juist geschraagd door de Gestapo-ervaringen in de nazitijd is in de wettelijke voorziening voor de *Verfassungsschutz* (1950) uitdrukkelijk vastgelegd dat de dienst zich heeft te beperken tot het *sammeln und auswerten* van inlichtingen over *Bestrebungen* die de *verfassungsmässe Ordnung* van de Bondsrepubliek kunnen benadelen. Dit verzamelen van inlichtingen moet binnen het kader van de *Verfassung*, de grondwet, gebeuren: uitvoerende bevoegdheden zijn de dienst daarbij onthouden. Dat de *freidemokrat* er evenwel met instemming van de Bondsdag, de Duitse Tweede Kamer, in is geslaagd de openlijk vigerende praktijk van de *Verfassungsschutz* als *Verfassungsbrecher* te dekken, moet dus aan andere ontwikkelingen liggen.

MACHTSSTRIJD

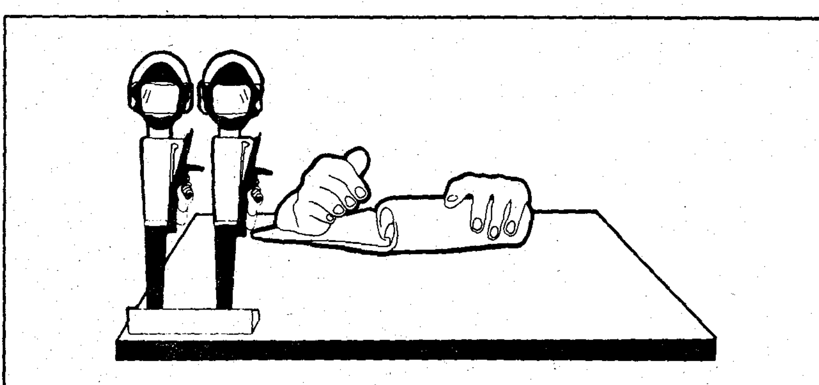
Niettegenstaande Maihofer's parlementaire verzekering dat het afluisteren per wandluis in de zaak-Traube een absoluut *Einzelfall* was, dook daarop een tweede afluisteraffaire op. Allerminst paradoxaal in de Duitse verhoudingen, was het de CSU die met de kwestie Stuttgart-Stammheim kwam aandragen. Toen Maihofer het inzake Traube bleek te redden, ging het de CDU-CSU-oppositie alleen nog om een stuk pure machtsstrijd.
CSU-senator Spranger wierp direkt na de Traube-*Einzelfall*-verklaring van Maihofer in de Bondsdag het balletje op. De volgende dag belegden de CDU-ministers Bender (Justitie) en Schies (Binnenland) van de deelstaat Baden-Württemberg (Stuttgart) geheel op eigen initiatief een persconferentie, waarop ze geheel op eigen beweging de pers opbiechtten dat in 1975 en 1976 'gerechtvaardigde noodsituaties' hun ertoe genoopt hadden de gevangenen van de RAF in Stuttgart-Stammheim te laten afluisteren. Met name het gevangenenkontakt met de advokaten was *überprüft* door een wandluis in de voor juridies kontakt bestemde ruimte.
Het was duidelijk. De CSU wilde twee vliegen in één klap slaan. Enerzijds kwam de SPD/FDP-regeringcoalitie door haar verantwoordelijkheid voor de medewerking van *Verfassungsschutz* en *Bundes Kriminal Amt* (federale recherche) aan het bespioneren in Stammheim in nog grotere moeilijkheden, anderzijds werd de publicitair naar links uit de hand gelopen Traube-affaire in proporties teruggevoerd via het oude CSU/Springer-thema van de direkte koppeling aan de *Terroristen-Szene*.
" Natüürlijk worden die RAF-gevangenen afgeluisterd, iedereen weet toch dat ze van daaruit nog steeds de akties plannen?" zo luidt het vertrouwde thema dat welhaast tot communis opinio geworden is. Schies en Bender van de CDU konden garen spinnen bij wat komen ging, het

'offer' van hun toegegeven ongehoorzaamheid zou bij de buit alleen maar in het niet kunnen vallen. Want de Bondsdag had nog geen jaar tevoren na heftige diskussie, tegen de zin van CDU/CSU besloten, dat in de strijd tegen het terrorisme alleen het schriftelijke, dus niet het mondelinge verkeer tussen advokaten en kliënten gekontroleerd mag worden.
Dat het bovengenoemde CSU/Springerthema inmiddels officieel wordt gesanktioneerd, is gebleken uit het feit dat direkt na de aanslag op prokureur-generaal Buback de hechtenisvoorwaarden van de RAF-gevangenen in Stammheim werden verscherpt. Dit ondanks het feit dat Ensslin, Baader en Raspe volgens gevangenisarts dr. Henck opnieuw in akuut levensgevaar verkeerden door de hongerstaking die zij na het bekend worden van het afluisteren in de gevangenis waren begonnen.

STAATSDEKKING

Aldus hebben we enig zicht gekregen op twee affaires, waarbij met goedkeuring voor- of achteraf van de hoogst verantwoordelijke minister, van de regering en van de Bondsdag in strijd met de grondwet en de wet op de *Verfassungsschutz* operaties zijn uitgevoerd door de *Verfassungsschutz*, in beide gevallen geholpen (techniese voorzieningen) door de *Bundes Nachrichten Dienst* (contra-spionage) en in Stuttgart bijgestaan door het politiële BKA.
Hoe is het mogelijk dat deze operaties in de Duitse demokratie parlementair en justitieel (elke openbare aanklager had in aktie kunnen komen) gedekt worden? Het antwoord op die vraag ligt in het gegeven dat geen Duitser echt heeft opgekeken van de 'onthullingen'. Bij zijn beste weten was er niets nieuws onder de zon, voor duizenden is dat weten gebaseerd op lijfelijke ervaring. Verbazing heeft het hoogstens verwekt, dat een en ander nog niet *gesetzlich* geregeld was. De Duitse grondwet heeft niet ten onrechte de faam de meest liberale grondwet in West-Europa te zijn, maar de wettelijke beperkingen van de in de grondwet verankerde grondrechten hebben zich vooral sinds de invoering van de *Notstandgesetze* torenhoog opgestapeld.
Ook de bevoegdheden van de *Verfassungsschutz* zijn sinds 1968, te beginnen met de bevoegdheid om telefoons af te luisteren en brieven te onderscheppen, voortdurend uitgebreid. Steeds opnieuw is daarbij gebleken dat de wettelijke regelingen een al lang vigerende praktijk legaliseerden.
Dat de praktijken van de georganiseerde geheime diensten in West-Duitsland een enorm expansieve vlucht hebben genomen is af te leiden uit de begrotingscijfers en de personele bezetting. Beliepen in 1968 de totaaluitgaven van het *Bundesamt für Verfassungsschutz* (BfV) 23,6 miljoen mark, in 1976, waren deze meer dan verdrievoudigd: 77,8 miljoen mark. Ondanks technologiese avancering en automatisering werd het personeelsbestand bijna verdubbeld.
Naast de federale BfV beschikt elke deelstaat sinds 1972 over een eigen *Landesamt für Verfassungsschutz* (LfV). Ook deze institutionele regionale geheime diensten zijn in de enkele jaren van hun bestaan verbijsterend uitgedijd. Zo gaf het LfV van Hessen in 1976 8 miljoen mark uit, tegen in 1973 4,7 miljoen. De gemiddelde personeelssterkte van de LfV's ligt rond de 200. Bij de grofweg 3700 vast aangestelde regionale en de meer dan 1600 vast aangestelde federale *Verfassungsschützern* dient dan nog een dergelijk uitgebouwd parttime agentennet van rond de 35.000 *V-Leuten* te worden opgeteld (4).
Bedenken we daarbij, dat naast de *Verfassungsschutz* in de Bondsrepubliek drie federale geheime diensten funktioneren: de al genoemde BND, de politiek staatspolitie *Stapo* en de *Militäre Abschirm Dienst* MAD; dat al deze diensten met gecentraliseerde elektroniese regis-

tratietechnieken zijn uitgerust en dat zij opereren in samenwerking met het BKA en de *Bundesgrenzschutz* (Brokdorf) - dan is het beeld van *Big Brother* in Duitsland geen fantoom meer te noemen.
"Als we voor terroristenbestrijding eerst rechtswetenschappelijke konferenties moeten beleggen, kunnen we wel inpakken", meent *Kanzleramtschef* Schüler (SPD), Schmidt's rechterhand en de hoogst verantwoordelijke voor de BND. Maar niemand gelooft nog dat een dergelijk inlichtingenapparaat voor de bestrijding van honderd? tweehonderd? terroristen is bedoeld. De ervaring heeft immers anders geleerd.
Vijf jaar *Berufsverbote* leveren het ontstellende cijfer van 850.000 antecedentenonderzoeken in het kader van een mogelijk *Berufsverbot* op. Het merendeel van deze 'onderzoeken' stoelt op *Erkenntnisse*, opmerkelijke inlichtingen, van de *Verfassungsschutz*.
In acht deelstaten wordt het LfV (en via deze tegelijk het BfV) bij alle sollicitanten in overheidsdienst ingeschakeld. Berlijn, Beieren en Nedersaksen raadplegen de diensten alleen voor leidende funkties. In een aantal deelstaten worden de versterkte gegevens konsekwent gebruikt, in andere tamelijk willekeurig. De dossiers zijn geheim. De sollicitant heeft geen recht van inzage, kan kommentariëren noch korrigeren, weet niet wie hoe waar wanneer wat tegen hem ingebracht heeft.
Lang niet ieder slachtoffer van een *Berufsverbot* komt de afwijzingsgrond te weten. Maar wanneer het tot een aanvullend verhoor komt door een 'onafhankelijke' deelstaat-kommissie, laat de herkomst van de vragen zich niet moeilijk raden: "Hoe verklaart u, dat uw adres in het bestand van de uitgeverij *Roter Stern* voorkomt?" etcetera.
Welke gegevens behalve de bekende, zoals lidmaatschap van DKP (de Duitse kommunistiese partij), tot negatieve *Erkenntnisse* en tot *Berufsverbot* kunnen leiden is gebleken uit het ontslag van Malte Vorbeck als meettechnikus bij de gemeente Keulen op grond van een 'veiligheidsrisiko' omdat hij met de zuster van Gudrun Ensslin samenleeft; uit het ontslag van Juliane Ströbele-Greger als lerares in Berlijn, omdat haar man als advokaat RAF-gevangenen verdedigt; uit het *Berufsverbot* van een leraar die in zijn afstudeerskriptie de invloeden van het bedrijfsleven op het onderwijs had beschreven en een andere omdat hij als examenwerk onderwijsmodellen voor de artikelen 14 en 15 van de grondwet had ontwikkeld...
Aldus kun je je zo ongeveer indenken wat de *Verfassungsschutz* zoal verzamelt in de dossiers. Jaarlijkse rapporten van het federale

ministerie van Binnenlandse Zaken bevestigen het beeld: exakte, getalsmatige overzichten van linkse organisaties uitgesorteerd naar orthodox- en procommunisties, maoïsties, trotskisties, anarchisties en *sonstige Organisationen der 'Neuen Linken'*.
Behalve door het stelselmatig verzamelen van openbaar materiaal, worden zulke gegevens zorgvuldig aangedragen door 'ingesluisde' leden, agent-provokateurs en de professionele telefoon-, post- en wandluiskontroleurs. Het op bepaalde gebieden openlijk verrichten van zulke bespioneringspraktijken (fotograferen van demonstranten) maakt ongetwijfeld deel uit van een gerichte intimidatie, die aan het geheel van makabere facetten alleen een openbare dimensie toevoegt.
Een dergelijke omvangrijke recherche is alleen mogelijk door automatiese opslag en verwerking van gegevens. Het BKA heeft daartoe in Wiesbaden een kompleet komputergestuurd dokumentatiecentrum met een gesystematiseerde kriminologie en 2000 programma's met de gegevens van alle Duitse politiekorpsen; en het BfV heeft vanuit Keulen een imposant *Nachrichtendienstlich Informationssystem* (NADIS) opgebouwd, waarop alle LfV's zijn aangesloten.
In eèn televisie-uitzending van de Norddeutsche Rundfunk was onlangs te zien hoe een druk op de knop onmiddellijk alle gegevens over Ulrike Meinhof op de NADIS-monitor deed verschijnen. Ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan presenteerde het BKA vorig jaar alweer nieuwe techniese snufjes, waaronder een 'zend-terminal', een kleinkomputer-toetsenbord waarmee op den duur iedere politiewagen wordt uitgerust.
Wat blijft er bij een dergelijke ontplooiïng en aanwending van de registratietechniek nog over van fundamentele grondrechten als het recht op vrije vergadering, het demonstratierecht, vrijheid van meningsuiting, recht op bescherming van de privé-sfeer?
Alleen aan het *Bundesverfassungsgericht*, het hoogste Duitse rechtskollege, is het grondwettelijk voorbehouden, uit te maken wie als *Verfassungsfeind* geldt. Maar in de Duitse praktijk van vandaag zijn het de gezamenlijke geheime diensten geworden, die daarover beslissen. Regering noch parlement noch justitie hebben zich hiertegen teweer gesteld. Het heeft er alle schijn van dat staatsvijanden aldus niet worden bestreden, maar gemaakt.
Boudewijn Chorus

(1) Psychologiese Oorlogsvoering, blz.65/66. Uitg.RVF, f 7 op giro 3720793 van Rood Verzetsfront, Postbus 384, Hoogeveen.
(2) Zie mijn artikel Vijf jaar Berufsverbote in Haagse Post 5/1977.
(3) Zie de bijdrage van P.H. Bakker Schut in Duitsland, voorbeeld of waarschuwing?, Wereldvenster, Baarn 1976.
(4) Gegevens ontleend aan: S. Cobler, Die Gefahr geht von den Menschen aus; der Vorvelegte Staatsschutz, Rotbuch, Berlijn 1976 en: D. Damm e.a., 1984 schon heute; oder wer hat Angst vorm Verfassungsschutz?, Neue Kritik, Frankfurt 1976.

N.B. Verklaring van enkele gebruikte Duitse benamingen en termen: Polizei-Führungsakademie = Hogere Politieschool, freiheitlich-demokratischer Grundordnung = vrije en demokratiese grondslagen, Verfassungsschutz = letterlijk Beveiligingsdienst van de grondwet ofwel de Staatsveiligheidsdienst, sammeln und auswerten = verzamelen en benutten, Bestrebungen = pogingen, Verfassung = grondwet, Einzelfall = incident, gesetzlich = wettelijk, Notstandsgesetze = wetten ivm een noodtoestand/"noodwetten", Bundesambt = Federaal buro/ministerie, Landesambt = buro/ministerie van een deelstaat, Bundesgrenzschutz = grenspolitie, Nachrichtendienst = Inlichtingendienst.

De politiestaat van het verleden en van de toekomst

De staat zoals anarchisten hem zien bestaat niet. Dit wordt meermalen verkondigd. Vermoedelijk valt het minder mee hem te ontdekken naarmate je je meer met bestaande staatsdoelen kunt vereenzelvigen. Je zal die staat dan niet tegenkomen, eenvoudig omdat je er niet aan denkt mee te demonstreren tegen bijvoorbeeld de 'Kalkar-centrale'. Want zou je dit doen, dan kom je die staat tegen in zijn gedaante van grenswacht, politiemacht, leger. Je vindt die staatsfunkties - als containers en prikkeldraadversperring - letterlijk op je weg van Nijmegen naar het dorpje Kalkar, een twintigtal kilometers over de duits-nederlandse grens, waar een 'snelle kweekreaktor' wordt gebouwd.
De staat doet zich niet alleen letterlijk maar ook figuurlijk in verschillende vormen voor. Die vormen hebben namen. Twee namen die de laatste tijd weer veelvuldig vallen zijn 'politiestaat' en 'rechtsstaat'. Over deze vormen zal het hier gaan, waarbij ik toe wil werken naar de opvatting dat een 'plutonium-ekonomie' een 'nukleaire demokratie' nodig heeft.

Voor hetgeen ik wil betogen, ga ik uit van de hedendaagse stand van zaken in de westerse ekonomie. Die ekonomie kenmerkt zich ondermeer als een niet parlementair beslissingsproces in de produktie. Daar bedoel ik mee dat de vraag wie bepaalt wat er geproduceerd wordt, niet ter beantwoording staat aan gemeenschapsorganen. Ook waar dit anders lijkt, bijvoorbeeld bij de gemeentelijke of provinciale (water of) elektriciteitsopwekking, is het toch in laatste instantie het partikuliere bedrijfsleven dat de produktie richt. De overheidsinstanties voldoen hiermee aan de vraag om algemene produktievoorwaarden te scheppen, d.w.z. zij maken produktie mogelijk door te zorgen dat er elektriciteit, een wegenstelsel, enz. is.
Hoe loopt dit verhaal schematies?
Onder de vlag van het algemeen belang wordt het scheppen van algemene produktievoorwaarden door overheidsorganen gekoppeld op het niet parlementaire beslissingsproces in de partikuliere produktie. Over beslissingen in die overheidsorganen wordt door vertegenwoordigers van politieke partijen beraadslaagd. De burgerij bepaalt op grond van verkiezingen, welke partijen aan die beraadslaging deelnemen. De produktie van bepaalde apparaten brengt de burgerij ertoe bepaalde wensen te hebben over het voor handen zijn van bepaalde energievormen. De vraag naar elektriciteit bij de burgerij, plant zich zo voort met behulp van politieke partijen in de overheidsorganen tot elektriciteitsopwekking als overheidsdoel (algemene produktie voorwaarde). Langs deze weg wordt de burgerij en de op stemmen winst uitzijnde politieke partijen op het belang van de kernenergie gekoppeld. Zou kernenergie niet gebruikt mogen worden dan zal er niet voldoende elektriciteit meer opgewekt kunnen worden, zodat de burgerij bijv. geen gebruik zal kunnen maken van elektriese apparaten. Zij zal daardoor ontstemd raken, hetgeen onrust teweeg brengt. Mede aan de hand van dit type redenaties wordt het

kernenergie-protest in verband gebracht met het in gevaar brengen van de openbare orde. Dit is een gebruikelijk versimpeling door omkering. Op grond hiervan onttrekken vele machthebbers en politici zich aan het ter diskussie stellen van een bepaalde sociaal-ekonomiese orde. Het energie vraagstuk wordt vertaald in het behoud van elektriese apparaten. Voor dit behoud is een bepaalde juridiese machtsstruktuur opgebouwd, die zich refereert aan termen als 'algemeen belang' en 'openbare orde'. In naam van deze termen wordt de beveiliging opgebouwd tegen ordeverstoringen in de elektriciteitsopwekking. Die beveiliging levert de middelen om politiek protest te beteugelen. Als we dit laatste onder woorden brengen bewegen we ons in een gebied dat op dit moment het 'nukleair fascisme' of 'techno-fascisme' wordt genoemd. Begrippen als rechtsstaat en politiestaat zijn dan eveneens in het geding. Het opmerkelijke is nu, dat van twee kanten wordt beweerd dat de rechtsstaat in gevaar is. De ene groep verwijst daarvoor naar het om zich heengrijpende 'terrorisme', waarbij men er wel voor oppast dit nauwgezet te omschrijven. De andere groep verwijst naar de struktuurelementen die korresponderen met het aanwezig zijn van een hoog ontwikkelde technologie. De eerste groep ontwikkeld in zijn reaktie op 'terrorisme' in naam van de rechtsstaat de middelen van een 'politiestaat'. Deze middelen heten dan tevens veiligheidsmaatregelen ter bescherming van de hoogontwikkelde technologie (kerncentrales, ultracentrifuge etc.). Dit geeft de andere groep argumenten in handen om te beweren dat de rechtsstaat daadwerkelijk in gevaar is, en dat de reaktie een 'politiestaat' ontwikkelt. Wat moeten we met dit alles aan?

POLITIESTAAT

Laat ik eerst proberen een aantal termen met elkaar in een zeker verband te brengen, te weten de termen politiestaat, justitiestaat en rechtsstaat. Daarvoor maak ik gebruik van een artikel van Brian Chapman. De politiestaat wordt in het 18e eeuwse Pruisen ontwikkeld. Het betreft een staat die gebaseerd is op strenge interne discipline. Doel is dat hij ekonomies op zichzelf kan staan. De feodale machten moeten, om deze staatsvorm te bereiken, vervangen worden door een ambtenarendom dat gehoorzaam en trouw is aan de heersers in de staat. Nodig is een sterk leger om de staat tegen invallen te beschermen en om expansie-oorlogen te kunnen voeren.
De persoonlijke belangen van de burger zijn niet tegen de staatsbelangen te verdedigen. In een konflikt zijn de persoonlijke belangen ondergeschikt aan de staatsbelangen. Dit betekent niet dat de politiestaat een staat is waar naar willekeur wordt opgetreden. Alle ambtenaren en gezagsdragers zijn verplicht in overeenstemming met bepaalde omschreven regels te handelen. Elke beslissing die de administratie (de 'politie') neemt in onderworpen aan de hoge(re) belangen van de staat. De term 'politiestaat' (van de 18e/19e eeuw) is in die zin als een techniese term te gebruiken om aan te geven dat het in dit kader gaat om een bepaalde opvatting over en verhouding van authoriteit, plicht, verantwoordelijkheid en rechten. Het woordje 'politie' in politiestaat valt daarmee tevens te vertalen met het woordje 'bestuur'. Dit tezamen maakt dat de term politiestaat niet hoeft te verschijnen als een verzamelterm voor machtsmisbruik. Het hedendaagse gebruik van de term politiestaat hecht zich niet vast aan de beeldbepaling in de 18e en 19e eeuw, maar aan die van de 20e eeuw: het Duitsland van Hitler. De 'oude' politiestaat trachtte bestuurlijk gezien rationeel en voorspelbaar te handelen. Hij handelde alleen daar waar willekeur als het 'raison d'état' (om reden van staatsbelang) in geding was. De 'nieuwe' po-

litiestaat van Nazi-Duitsland verloor zich geheel in onredelijkheid, passie en hysterie. De kritieke fase in de pervertering van het normale 'politiesysteem' aldoor deed zich voor in 1936, waarbij alle politiediensten onder een centrale leiding werden geplaatst. Politie is hier inderdaad uitsluitend politiecorps geworden; geheel onderworpen aan de staatsveiligheidsdienst. Gesteld werd, dat als de politie zijn plicht moet doen, het dan noodzakelijk over absolute macht diende te beschikken. Dit alles werd uitgewerkt in een systeem van georganiseerde terreur als doel in zichzelf. Het zal geen moeite kosten te bedenken dat het individu op de meest komplete wijze ondergeschikt gemaakt was aan dit systeem.
In het voorgaande zagen wij dat de persoonlijke belangen, ook in een konflikt met de 'overheid', ondergeschikt zijn aan het staatsbelang. De burger die in een konflikt met de overheid voor zijn eigen belang wil opkomen, kan daarvoor alleen terecht bij de overheid. We zouden dit ' administratief beroep ' kunnen noemen. In een politiestaat is alleen dat soort beroep mogelijk, omdat er geen 'onafhankelijke' rechterlijke kolleges zijn die dit soort konflikten beoordelen. Het woordje ' onafhankelijk' geeft in dit verband aan, dat het rechterlijk kollege formeel los staat van de administratie. In een justitiestaat, die alle kenmerken vertoont van de 'oude' politiestaat, kunnen daarentegen belangenkonflikten tussen staat en diens burgers wel onderworpen worden aan de beslissingsmacht van een onafhankelijk rechterlijk kollege. In een justitiestaat beschouwt de wet de staat echter nog steeds als iets bijzonders. De staat wordt daarom toegerust met bijzondere privileges die hem permiteren zich boven datgene te stellen waaraan gewone burgers zijn onderworpen.

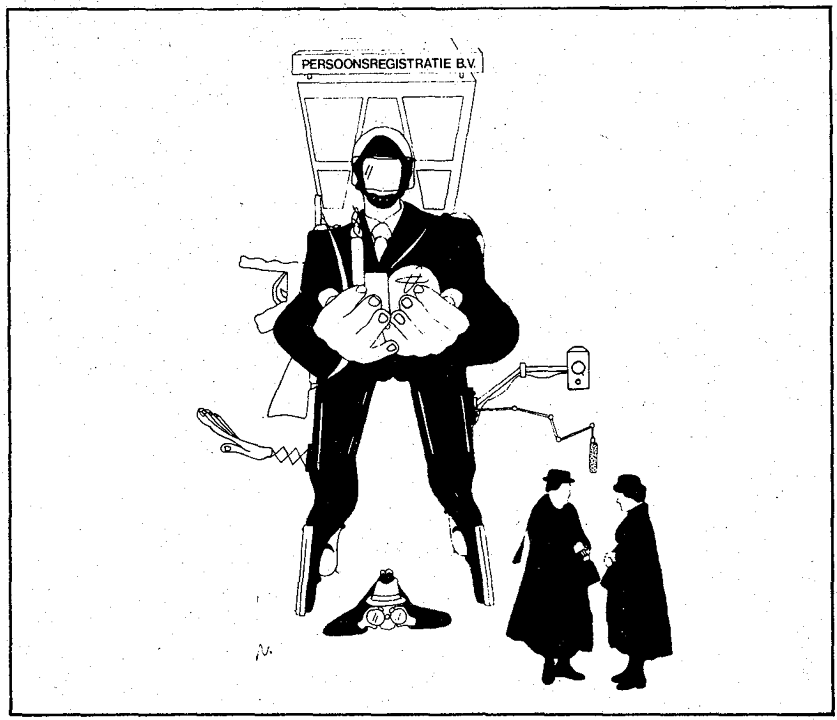
RECHTSSTAAT

De rechtsstaat wijkt van de voorgaande twee staatsvormen af, voor zover hij ten eerste zich onderworpen acht aan het recht dat hij zelf schept, en er ten tweede aparte 'onafhankelijke' rechtskolleges zijn voor afdoening van konflikten tussen burgerij en overheid. De Zichzelf opgelegde disciplinering kan (uiteraard) doorbroken worden. Wanneer hij een bepaalde maatschappelijke situatie tot 'noodtoestand' verheft, kan hij zich aan zijn eigen recht onttrekken door op een ander recht terug te vallen. In de rechtsstaat blijft zodoende altijd de 'oude' politiestaat aanwezig. Nederland kent voor het optreden van de politie in 1967 voor 'normale' situaties de Politiewet. Voor 'abnormale' of wel krisissituaties een 'noodwet', te weten de Wet buitengewone bevoegdheden burgerlijk gezag. In die wet is geregeld, dat als de 'rechtsorde en het volksbestaan' bedreigd wordt door oproerige bewegingen, onlusten of soortgelijke stoornissen van 'de openbare orde', de toestand van verhoogde waakzaamheid kan worden ingesteld (art. 1). Deze toestand wordt vastgesteld door de Kroon op voordracht van de minister-president (art. 2). Het vaststellen en het in laten gaan geschiedt buiten het parlement om. Alleen in het laten voortduren van de toestand van verhoogde waakzaamheid wordt het parlement gemengd (door het doen van een wetsvoorstel daaromtrent) (art. 4). Overigens wordt van staatsrechtelijke zijde beweerd dat deze wet betreffende de buitengewone bevoegdheden , niet berekend is op aanslagen, bezettingen, en andere vormen van modern politiek geweld. Dat het bovendien niet nodig is te wachten tot de Kroon uitspreekt dat er sprake is van een noodsituatie, toonde de Utrechtse president van de rechtbank aan. Hij verklaarde in een uitspraak in een kort geding dat de Staat der Nederlanden in een noodsituatie verkeerde, omdat de staat zijn bewakingspersoneel onvoldoende bescherming zou kunnen bieden wanneer Knut

Folkerts direkt naar een Huis van Bewaring zou zijn overgebracht (Volkskrant 15.10.77). En nood breekt immers wetten luidt een bekend spreekwoord, dat hier de funktie van rechtsbeginsel krijgt. Overigens ook al is er geen direkte wettelijke grondslag voor aan te geven en wordt de noodtoestand niet afgekondigd, toch is een hele stadswijk een groot aantal uren af te grendelen in verband met zoekaktie binnen de Zuid-Molukse gemeenschap te Assen. Dat het justitiële apparaat hier zijn boekje te buiten ging, wordt eveneens van staatsrechtelijke zijde betoogd.
De zojuist geschetste ontwikkeling van de verschillende staatsvormen in de richting van de rechtsstaat, is niet het enige verhaal dat is te houden. De rechtsstaatgedachte is namelijk van oudere datum. Wanneer daar aandacht aan wordt besteed kan tevens iets naar voren gebracht worden over 'terrorisme'. De klassieke rechtsstaat gedachte is ontwikkeld om tenminste twee elementen. Het eerste geldt het 'garantie-element' waarbij het gaat om de bescherming van rechten en het scheppen van normale legale rechten voor burgers. Het tweede geldt het 'institutionele' of 'strukturele element', waarbij het gaat om de definiëring en toedeling van macht over de organen en instanties die de 'regering' (overheid) uitmaken. Invoering van die elementen moet worden gezien als een poging om de 'état despotique' (de despotiese staat) te temmen met wetten. In de despotiese staat golden geen wetten en oordeelde de rechter naar zijn persoonlijke opvatting. De fransman Montesquieu heeft zich mede om het terugdringen van de despotiese staat beziggehouden met het opzetten van een 'scheiding der machten'. De gedachten was dat gescheiden machten ('gescheiden bevoegdheden') elkaar in bedwang konden houden, omdat men verplicht was naar een evenwicht te zoeken. In dit verband is het dus niet vreemd dat indien naar de oudste betekenis van de term 'terrorisme' wordt gezocht, men vindt dat dit 'regering door intimidatie' betekent. Hiermee is de staat de eerste terrorist genoemd, aldus de criminoloog Nagel.

KONSTITUTIONALISME

Ideeën over de rechtsstaat blijken reeds een aantal eeuwen oud te zijn. Ze kunnen bijvoorbeeld in het denken van Hugo de Groot (± 1600) worden teruggevonden. Het grote staatsdoel was voor hem de handhaving van de natuurlijke rechten van de individuen. Met natuurlijke rechten is het immer vreemd gesteld. Ze zijn namelijk niet rationeel, niet zakelijk, te funderen. Ze zijn slechts op grond van 'geloof' (metafisies) te aanvaarden. Dit maakt mogelijk dat alles wat te pas komt om beweerd te worden (omdat dit politiek goed uitkomt), beweerd kan worden. De Nederlandse staatsrechtsgeleerde mr. J.T. Buys (1828-1893) kan in zo'n geval beweren dat er voor de burgers geen natuurlijk recht op meeregeren bestaat.
In welk kastje hij kijkt om dit natuurrecht niet aan te treffen, verklapt hij niet. Onderwijl heeft hij daar kennelijk wel het natuurlijk recht aangetroffen dat burgers er op kunnen staan goed te worden geregeerd. Het stelsel waarin dit het beste plaats kan vinden is wat Buys de 'konstitutionele regeringsvorm' noemt. Het konstitutionalisme veronderstelt dat de staat ontbonden is in een veelvoud van instanties, waarvan de samenhoudende band formeel de grondwet (konstitutie) is, en materieel de wil van het volk, zoals die in de politieke pertijen tot uitdrukking komt. Het konstitutionalisme moet aanwezig blijven om 'despoties absolutisme' af te dekken. Het lijkt nu alsof de staat in engere zin, de 'oude' politiestaat is verdwenen. Dat hij in tijden van nood als uit het as verrezen weerkeert, heb ik reeds betoogd. Om die reden meen ik dat Nagel terecht

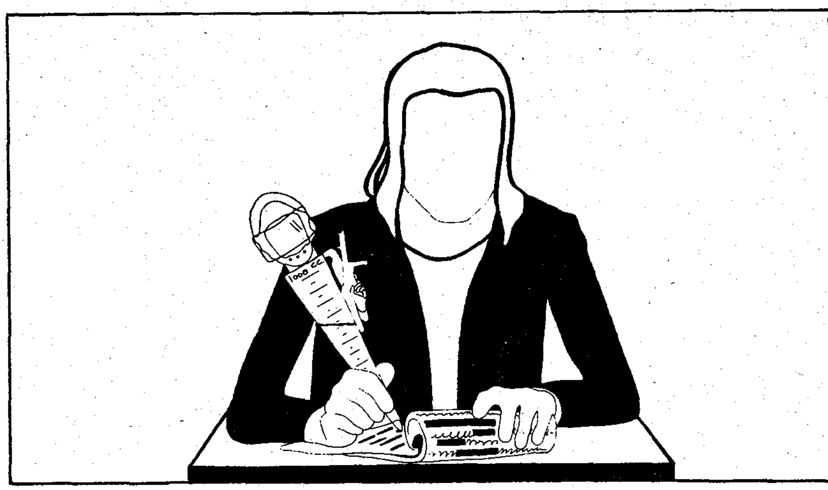
het volgende kan beweren: "Daar wij niet in staat zijn dat wat recht is ook macht te geven, hebben wij wat macht heeft, tot recht verklaard". Daarover kan men ook in Chili meepraten. Dit wil ik nader uitwerken, waarvoor als aanzet enige gedachten van de duits - amerikaanse (staats-) rechtsfilosoof C.J. Friedrich worden verwoord. Toen ik het had over de Wet buitengewone bevoegdheden burgerlijk gezag, heb ik niet vermeld dat deze wet in 1952 zonder morren werd aangenomen. Dit gebeurde op grond van een heersende vrees voor het kommunisme. Men dacht met behulp van deze wet het binnenlandse kommunistiese gevaar te kunnen beheersen. Spreekt Friedrich over de aantasting van de staatsrechtgedachte dan kijkt hij in de geschiedenis terug. Hij stelt dat de greep naar de macht door Hitler voor een belangrijk deel mede bepaald werd door de maatregelen die werden genomen om de kommunisten buiten het politieke leven te sluiten. Dit is van fundamentele betekenis, zegt hij, omdat de grondwettelijke orde erdoor kan worden ondergraven. Hij bedoelt hiermee dat wanneer het konstitutionalisme wijkt, de 'politiestaat' weerkeert. En wat geeft hij als waarschuwing mee? "Analoge gevaren bestaan tegenwoordig (1955!) in een reeks konstitutionele staten". Hoe een proces van afglijden verloopt, toont zich niet alleen in het hedendaagse West-Duitsland. Dat dit proces zich ook in een snel tempo kan voordoen, hebben Chilenen aan de lijve ervaren. Dit betekent overigens niet dat van de zijde van de machthebbers toegegeven wordt, dat er sprake zou zijn van 'afglijden'. Integendeel, ôf men laat zien dat de rechtsstaat verdedigd wordt, ôf men suggereert dat men naar herstel streeft van hetgeen verloren is gegaan. Deze pretentie leeft bij de Chileense diktatuur, waarvoor terug wordt gegrepen op een rechtsstatelijke traditie.

Bedoelde traditie heeft een zekere wervende kracht, wat volgens Friedrich duidelijk werd toen het totalitaire fascisme de macht van de staat overnam. Het hield daarmee vast aan de formules van de rechtsstaat. Dit doet zich op dit moment in Chili ook voor. De aanvang van het verhaal is bekend. De sociaal-demokraat Allende toont in 1970 aan dat het mogelijk is om strukturele veranderingen op gang te brengen binnen de wet. Slechts enkele jaren later brengen de grootbourgeoisie en imperialistiese groepen deze beweging met geweld tot staan. Onder het motief van de 'nationale veiligheid' en in het patroon van het 'katholiek integralisme' gaat de diktator Pinochet aan het werk. Het katholiek integralisme veronderstelt het bestaan van natuurlijke rechten, die voorafgaan aan de vorming van de staat. Dat de kern van deze rechten de private eigendom is, zal niemand verbazen. De aanhangers van het 'katholiek integralisme' zijn voorstanders van een korporatieve organisatie van de maatschappij, die gebaseerd is op de erkenning van bemiddelende organismen als het gezin, de gemeente, de standsorganisaties. De idee van de 'nationale veiligheid' geeft militairen en politie het recht zich op elke tendentie te werpen die zij herkennen als 'subversief'. Iedereen kán tot de binnenlandse vijand behoren. Onder subversieve aktiviteit wordt verstaan, alles wat verandering van de bestaande orde wenst, dit ongeacht het middel waarmee voor die verandering wordt gewerkt. Het begrip 'subversieve aktiviteit' doet zich voor als een niet-omschreven strafrechtelijke norm. Uit het voorgaande volgt dat de waarde die wordt beschermd de instandhouding en bescherming van de natie is. Dit houdt in dat de natie als volmaakt beschouwd wordt, zo kan Grossman terecht betogen. Diens betoog loopt alsvolgt. Wanneer vanuit het standpunt van 'het behoud' wordt afgevraagd door wie de strijd tegen de veranderingsgezinden moet worden gevoerd, dan is daarop het antwoord; door hen die daartoe het best zijn uitgerust. Dat zijn de militairen en de politie. Ook waar de militairen zoals in Chili, de macht in handen nemen om zonder enige vorm van pardon of proces veranderingsgezinden te liquideren, daar ontwikkelt op zeker moment de wens naar een nieuwe institutionele politieke struktuur. Daarin dient de macht van de militairen te worden gelegaliseerd. Zo is men in Chili begonnen een nieuw rechtsstelsel op te zetten, zonder dat overigens de bevolking op enige wijze als geheel betrokken is bij de opstelling of goedkeuring daarvan. Inmiddels is het zover dat vier konstitutionele wetten zijn vervaardigd, en binnen een niet nader bepaalde termijn zullen deze wetten worden omgezet in een nieuwe grondwet. In schijn ontstaat zo de 'konstitutionele regeringsvorm' die de pretenties heeft van een 'rechtsstaat', waarin niemand een beroep (kan) doen op enige wettelijke of konstitutionele regel om de rechten die deze Konstitutionele Wet erkent, te schenden, noch om een vergrijp te plegen tegen de integriteit of het funktioneren van de Rechtsstaat of van het bestaande regiem (art. 11, Wet nr. III). Dit is het afgeven van een blank mandaat aan leger en politie, en die staan onder direkt kommando van de machthebber zèlf. Grossman konkludeert nu dat dit nieuwe Chileense rechtstelsel de vernietiging veronderstelt van het recht als normerende instantie van het handelen. Het recht is veranderd in de loutere wil van de tiran, de ongekontroleerde. Dat deze ontwikkeling niet exklusief tot kapitalisties georiënteerde naties beperkt blijft, leert de geschiedenis. Veertig jaar geleden deed zich hetzelfde voor in Sovjet Rusland onder Stalin. "Met de stali-

nistiese gerinterpretatie van de marxistiese theorie, (werd) het recht een loutere wilsakt van de heersende klasse", aldus Schöttler. Waarbij we de term 'heersende klasse' in zijn sterk gereduceerde vorm moeten begrijpen als top van het partijsekretariaat, belichaamd in Stalin.

PLUTONIUM EKONOMIE

De ekskursie langs een aantal staatsopvattingen had tot doel enige elementen te belichten, die elke staatsvorm gelijdelijk kenmerken. Aan de hand van het Chileense geval kon bijvoorbeeld worden aangetoond dat het wijzen op 'natuurlijke rechten' (bij de Groot, Buys) niet uitsluitend historiese waarde heeft. De staat, elke staat, beroept zich langs verschillende wegen op het niet zakelijk te funderen bezit van het hoogste recht (Soevereiniteit). Om die reden heeft het anarchisme alle staatsopvattingen, of dit om de monarchisties-despotiese staatsopvatting van Hobbes, of de Rousseauriaanse sociale kontraktsleer betreft, gekritiseerd. Dat die kritiek niet het alleenrecht van het anarchisme is, zij Heintz toegegeven. Deze betoogt dat de sociologiese school van het moderne staatsrecht, op het punt van de soevereiniteitskritiek met de anarchistiese staatsopvatting overeenstemt. De franse rechtsgeleerde Leon Duguit, die zich met het syndikalisme verwant voelde, was in het begin van deze eeuw een van de belangrijkste vertegenwoordigers van die school.
De kritiek heeft niet geleid tot afschaffing van de staat. Deze is in zijn verschillende verschijningsvormen als een kameleon dezelfde gebleven. De kritiek heeft daarom nog dezelfde aanknopingspunten, waarvan de voornaamste is de organisatie van overheersing. De kritiek balt zich momenteel samen in termen als techno-fascisme en nukleaire demokratie. Dit heeft de volgende achtergrond.
Sinds enige jaren zijn we opgescheept met een zogeheten 'energievraagstuk', dat zich - om de zaak hier eenvoudig te houden - toespitst tot de vraag: Als er geen fossiele brandstof meer is, hoe zullen we dan elektriciteit opwekken? Van bepaalde zijde heeft men het antwoord daarop klaar, en onlangs hethaalde de Europese Commissie dit nog eens. Dit luidt: kernenergie is absoluut noodzakelijk. Tevens stelt zij dat het gebruik van snelle kweerreaktoren onvermijdelijk is. Deze energiepolitiek van de Europese Commissie wordt niet-bekommentariseerd overgenomen in het tijdschrift dat de Vereniging van Exploitanten van Elektriciteitsbedrijven in Nederland (VEEN). Energiepolitiek is hier geheel losgekoppeld van ekonomiese politiek. Energiepolitiek wordt in deze dus bedreven vanuit het eenzijdige standpunt: er moet voldoende elektriciteit worden opgewekt. Het woordje 'voldoende' dient begrepen te worden als 'voldoen aan de vraag'. Dit leidt tot aksepteren van grote techniese gevaren. Deze kunnen zulk een omvang aannemen, dat bij kalamiteiten prakties niemand eraan kan ontsnappen. De techniese gevaren zijn daarmee 'sociale risico's' geworden, die een uitgebreid veiligheidsapparaat nodig maken. Dit apparaat zal niet alleen techniesl, maar ook politioneel moeten zijn. Op één gevaar richt zich op dit moment vooral de aandacht, de kernstoffen die vrijkomen waarmee atoomwapens vervaardigd kunnen worden. Nu is de volgende gang van zaken voorstelbaar. Op grond van 'behoorlijke winstmogelijkheden' komen autonome produktiebeslissingen in het partikuliere bedrijfsleven tot stand. Die produktie vraagt elektriciteit (± 55% van de opgewekte hoeveelheid). In het produktiepakket zit een zekere hoeveelheid elektriese apparaten. Huishoudens vragen ± 25% van de opgewekte hoeveelheid elektriciteit. Omdat olie en gas opraken moet tot het gebruik van kernenergie worden overgegaan. De beperkte hoeveelheid uranium wordt

voorgesteld in snelle kweekreaktoren op te stoken. Deze produceren het zeer giftige afvalprodukt plutonium.
Dit geschematiseerde verhaal wordt samengevat in de term 'plutonium-ekonomie'.

NUKLEAIRE DEMOKRATIE

Het sociale risiko dat wij allen lopen beperkt zich niet tot zuiver techniese aspekten. Wie garandeert ons dat regeringen of terroristen geen kernwapens zullen (kunnen) vervaardigen van de afvalprodukten van kerncentrales? Wie geeft ons de garantie dat kerncentrales niet gesaboteerd worden, ongeacht door wie en om welk doel? Zullen de uitgebreide veiligheidsmaatregelen, die allen om reden van techniese veiligheid genomen kunnen worden, niet de struktuur van de 'vrije maatschappijen' veranderen? Of om het anders te zeggen, zal de plutonium-ekonomie niet met zich meebrengen dat de grondgedachten van de rechtsstaat aangetast moeten worden, om ieders biologiese veiligheid te 'garanderen'? Sieghart meent in dit kader het volgende te moeten stellen. Binnen verloop van een aantal jaren, en zonder daarvoor tot enige reële keus wordt gesteld, zullen naties die op grote schaal een kernenergieprogramma hebben ontwikkeld zich geplaatst zien voor veiligheidsproblemen. Hun regeringen kunnen deze alleen oplossen met behulp van middelen, welke niet te onderscheiden zijn van die gebruikt werden in de 'oude' politiestaat. De prijs voor 'veilige' nukleaire opwekkingsbronnen kan inhouden een langzame maar onafwendbare ontkrachting van burgerlijke vrijheden, mensenrechten en de gelding van het recht. De hoog-techniese ontwikkelingen drijven ons in de richting van een bepaalde maatschappelijke struktuur, die overwegend bestaat uit de elementen van de 'oude' politiestaat. Degenen die op dit gevaar willen wijzen vatten dat samen in de term 'techno-fascisme'. Zelf spreek ik liever over 'nukleaire demokratie', om daarmee een terminologiese eenheid te krijgen met 'plutonium ekonomie'. In een nukleaire demokratie worden de problemen, die rijzen bij het beschermen en bewaken van de hele kernenergie-industrie in al haar bewerkingsfasen, 'plutionium-ekonomie', aangevat met middelen ontleend aan de 'oude' politiestaat.

Enkele van die middelen zijn de veiligheidsdiensten en speciale politie, die nauwelijks effektief onder een politieke verantwoordelijke minister zijn te brengen. Een speciale interne politiemacht zal verregaande bevoegdheden krijgen en verantwoording schuldig zijn aan een atoom-kommissie. Deze kommissie is te beschouwen als een publiekrechtelijk orgaan van een genationaliseerde industrie, waarvoor de verantwoording rust bij een minister van energie. Hoewel de laatste weer verantwoording schuldig is aan het parlement, blijft de parlementaire kontrole 'n wassen neus vanwege de formele aard van de relatie tussen de minister en de atoom-kommissie. En als de minister in het parlement het vuur na aan de schenen wordt gelegd, kan hij zich altijd, evenals de atoom-kommissie, beroepen op het noodzakelijke geheime karakter van de kernenergieaktiviteiten (om veiligheids of konkurrentie redenen). Deze gang van zaken berust niet op fikties, ze is op dit moment in Engeland praktijk. Het voorgaande betrof de makro-strukturele problemen die de 'rechtsstaat' bedreigen. Maar ook in de mikro-sfeer dreigen gevaren. Veiligheidsmaatregelen tegen sabotage, terrorisme, misbruik, enz. hebben alleen dan zin, wanneer deze 'geheim' blijven. Mensen die in de kern-industrie werkzaam zijn zullen dus getest worden, en dit voortdurend, op hun vermogen tot geheimhouding. Er zal een dienst moeten worden opgezet die de 'politieke betrouwbaarheid' van iemand vaststelt op grond van een uitgebreid antecedenten-onderzoek. Degene die 'betrouwbaar' blijken, moeten evenwel voortdurend op die betrouwbaarheid getoetst kunnen worden. Een dienst moet worden opgezet, die de gangen van 'betrouwbaren' blijft nagaan. Hoe dat werkte kennen we ook in Nederland. Omgaan met een 'sympathisant' van een 'verdachte groep' komt te staan op 'overplaatsing'. De term 'sympathisant' wordt ongemerkt een ongeschreven arbeidsrechtelijk en strafrechtelijk relevante term. Dit keer is het niet een tiran in vlees en bloed, maar hoogontwikkelde technologie, die recht tot een wilsakt maakt van ongekontroleerden.
De hier ontwikkelde problematiek zal onherkenbaar worden gemaakt door deze voor te stellen als 'de ziekte van de moderne beschaving' De afbraak van de rechtsstaat wordt daarbij verpakt in het uitspreken van anti-nationaalsocialistiese frasen, die moeten afschermen dat gepleit wordt voor het doen herleven van de 'oude' politiestaat. Dit komt onverholen tot uitdrukking als een parlementariër het verwijt krijgt te horen, dat hij de euvele moed had om tegen de wetten van de regering te stemmen. Dit verheft de inaugurale rede van Buys tot een uiting van modernisme. Of zou er in al die jaren inderdaad niets veranderd zijn..?

Thom Holterman

Geraadpleegde literatuur:
Buys mr.J.T., Het moderne staatsbegrip; opgenomen in Studiën over staatkunde en staatsrecht; Arnhem, 1895. - Friedrich C.J., Rechtsfilosofie in histories perspektief; Hilversum, 1964. - De bundel "Terreur, criminologiese en juridiese aspekten van terrorisme"; Utrecht, 1976 (hieruit geciteerd teksten van de juristen Koopmans, Nagel en Polak). - Wiarda mr.G.J., Drie typen van rechtsvinding; Zwolle, 1972. - Heintz P., Anarchismus und Gegenwart; Berlin, 1973. - Government and Opposition, vol 4, 1968 voor B.Chapman. - Informatie, jrg. 3, no. 26. - Nederlands Juristen Blad no. 38, 1977. - NJCM-bulletin, jrg. 2, no. 7. - Recht en Kritiek no. 2, 1977 voor G.Grossman en P.Schôtter. - The Review (uitg. door de International Commission of Jurists), no. 18, 1977 voor P.Sieghart. - Vrij Nederland 29.10.77 voor vraaggesprek met Ehmke.

GEWELD EN GEWELDLOOSHEID

Niets is hardnekkiger dan de mythe dat het anarchisme "terroristies" zou zijn. Integendeel, terreur en anarchisme sluiten elkaar per definitie uit. Niettemin is het vraagstuk van het gebruik van geweld tegen de staat en zijn vertegenwoordigers een steeds terugkerend thema in de literatuur van en over anarchisten. Hoewel het anarchisme, evenals alle andere politieke filosofieën in beginsel niet absoluut geweldloos is, hebben anarchisten in het verleden slechts bij uitzondering het toepassen van geweld bij sociaal verzet gepropageerd en nog minder in praktijk gebracht. Door het optreden echter van de in de burgerlijke media als "anarchisties" omschreven maar in feite marxisties-leninistiese RAF is ook in anarchistiese kringen de diskussie over geweld en geweldloosheid in de sociale strijd weer opgelaaid. Als bijdrage daartoe herdrukken we hieronder een fragment uit het in 1933 verschenen Vrede als daad (deel II) van Bart de Ligt.

Clara Meijer-Wichmann erkende dat, al blijft het ideaal dat de mens zelfs in allerongunstigste omstandigheden slechts met zedelijke en geestelijke krachten overwint, hij daartoe feitelijk niet altijd in staat is op ogenblikken, dat hij desondanks moet handelen; en dat hij in bepaalde gevallen beter gewelddadig, dan in het geheel niet kan optreden. Dit is ook - en naar ik meen, terecht - de opvatting van Gandhi. De radikale pacifist Magnus Schwantje schreef zelfs over "Das Recht zur Gewaltanwendung". Tegenover Tolstoi, die dogmaties verklaarde, dat wie een boosdoener leed berokkent, geweld door geweld poogt te onderdrukken als vuur door vuur, merkt hij op, dat dit alleen juist zou zijn, als alle gewelddaden als vuur en vuur op elkaar geleken. Ze kunnen echter van elkaar verschillen als vuur en water, 1e. door haar uiteenlopende motieven, 2e. doordat de ene sociaal-nuttig, de anderen -schadelijk werken. Soms is, om groter kwaad te voorkomen, zeker gewelddadig optreden onvermijdelijk. Zelfzucht, haat door haat bestrijden, is vuur bestrijden met vuur. Maar er zijn ook "gewelddaden uit liefde en gerechtigheid", vooral ter verdediging van anderen. Wanneer men voor de beslissing staat, een moordenaar of hem, die hij doden wil, te laten sterven, "gebiedt het geweten van een geestelijk gezond mens het recht op het leven van de aangevallene boven dat van de aanvaller te stellen". Een zedelijk mens zou trouwens zèlf verkiezen, dat men hem, als hij in overspannen of waanzin een moord zou willen doen, desnoods doodde, dan uit "geweldloosheid" maar liet begaan.

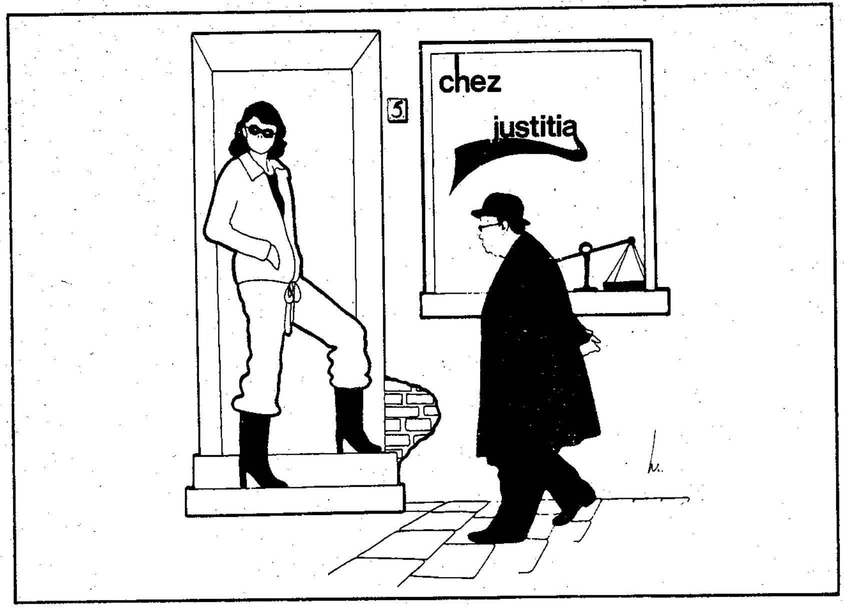
In hoeverre de mens op sociaal gebied plicht heeft tot geweldsaanwending, onderzoekt Steinberg naar aanleiding van zijn ervaringen als leider der linkse sociaal-revolutionairen en als Volkskommissaris van Justitie in de eerste Sovjet-Regering. Hoe zijn gevoel zich ook tegen geweld verzet en hij bewust iedere terreur verwerpt, hij kan toch evenmin het absolutisme aanvaarden: zelfs indien men als

NIEUWE UITGAVE PAMFLET

Begin februari brengt Pamflet het al eerder aangekondigde boek van Boudewijn Chorus uit. De titel is "Wij schieten als op ons geschoten wordt" en het boek beschrijft het ontstaan, het optreden en de geschriften van de gewapende verzetsgroepen in de Bondsrepubliek. Het zal 150 blz. tellen en in de reeks Tegengif (ƒ 25 per jaar, -3 à 4 teksten) uitkomen. Aslezers kunnen het tot 1 februari 1978 bestellen voor ƒ 10, daarna kost het ƒ 15. Wees er op tijd bij! Giro 2553850 van Stg.Pamflet, Groningen. Vermeld: B-2, of als u direkt een abonnement op Tegengif neemt: B-A.

toeschouwer der revolutie spontaan alle geweld veroordeelt, komt men als deelnemer voor vraagstukken te staan, waarop onthouding geen antwoord geeft. Zonder twijfel moet met de stem van het geweten ernstig gerekend worden. Doch het socialisme is z.i. tot een *minimum* van geweld gedwongen; het heeft het te aanvaarden, waar het op een bepaald ogenblik *Schicksal* wordt, d.i. waar men anders de bevrijding der mensheid tot in het oneindige verdagen zou. Revolutionair geweld is in zover kollektieve noodweer als het - om met Spiridonova te spreken - het kleine kind der hogere maatschappelijke orde verdedigt; de revolutie heeft daardoor "een soort ongerechtvaardigd recht - maar toch een recht - op de zonde van het geweld". Geweldsaanwending is in revolutionaire perioden "onvermijdelijk, omdat de mensen geen andere weg hebben gevonden". M.i. mag kollektief geweld voor revolutie hoogstens worden aangewend, voorzover de betrokkenen nog geen ander middel hebben gevonden om haar te verwerkelijken, en inzover de aangewende middelen meer het revolutionaire doel schijnen te benaderen dan eventueel het opgeven der middelen - mits deze vrij worden aangewend door personen, wiens diepste overtuiging het gebruik ervan nog toelaat.
De amerikaanse christensocialist Norman Thomas merkt op dat, zoals er altijd godsdienstige weerlozen waren die, hoewel persoonlijk geweldloos, het recht op oorlogsgeweld aan de overheid voor bepaalde gevallen toekenden - of het tenminste prakties niet bestreden - er thans radikale oorlogsbestrijders zijn, die voor hun persoonlijk leven niet alle geweld verwerpen, en het voor sociale doeleinden in zekere mate aanvaarden. Wel eist h.i. individuele zowel als kollektieve gewelddadige noodweer - die overigens lang niet altijd doeltreffend blijken - in elk geval een *minimum* aan geweld, waarbij men niet slechts poogt "onschuldigen" te beschermen, maar tevens het leven der "schuldigen" te ontzien. Men handele hierbij volgens inzicht en geweten. In oorlog zijn deze beide echter principieel uitgeschakeld, en trekken wij niet tegen de werkelijke misdadigers op, maar tegen medemensen, die onder dezelfde dwang of suggestie verkeren, welke men ons ten onrechte poogt op te dringen. Bovendien bereikt de meest gerechtvaardigde "nationale defensie" thans haar doel niet meer: de aard van de moderne oorlog en de internationale interdependentie maken hem prakties onbruikbaar.
Jede Konsequenz führt zum Teufel - ook hier. Dit beduidt tevens, dat men evenmin naar de andere kant mag dogmatiseren: niemand is tot moorddadig noodweer verplicht! Zelfs als men, individueel of kollektief, niet in staat is geweldloos te overwinnen, kan men onder bepaalde omstandigheden verkiezen, zoveel mogelijk met morele middelen strijdend, ten onder te gaan - ook in oorlog besloot men vaak, als overwinning bleek uitgesloten, eervol te sterven. Men kan, voorlopig of definitief, het geweld ook als een noodlot weerloos

ondergaan; het doormaken als oordeel, of proef. Men kan er zich moreel tegen afsluiten en in zich een zeer hoge graad van zedelijke vrijheid beleven, als vaak bij de *stoa* geschiedde. Doch ook: zich voor aangedaan leed zo openstellen, dat dit om zo te zeggen passief heroïsme aktief inwerkt op het bewustzijn der geweldenaars en deze zich ontzetten over wat zij doen - d.i. o.a. de zin van het christelijk martelaarschap -. Alles hangt af van de wijze, waarop de dingen worden verwerkt. Een der ervaringen, die Tolstoi het diepst troffen, was de indruk, die hij als student in het hospitaal te Kazan van een naast hem liggende boeddhist ontving, die zich tegenover rovers bewust niet had verweerd. Schijnbaar had deze het verloren. Er straalden echter van hem zulke krachten uit, dat zij in Tolstoi levenslang voortwerkten en door hem de mensheid beïnvloedden.
Vast staat, dat de zuiverst ontwikkelde gewetens zich op geweldloosheid richten, en nietgewelddadige strijdwijzen oneindig meer persoonlijke zelfverdediging en kollektieve overwinning mogelijk maken dan men, vooral in het tegenwoordige Westen, meest vermoedt, of... wenst te vermoeden. Men kan hier ten gevolge van de officiële geweldssuggesties zelfs een valse schaamte voor eigen morele en geestelijke krachten konstateren, waarvan wij ons eindelijk hebben te bevrijden. Hoe barbaars in dit opzicht "onze christelijke beschaving" is, vergeleken bij "het heidens Indië", blijkt sterk bij Dr. Vira. (Uit de Praktijk der Geweldloosheid).
Hoe men voòrts over de H. Hermandad en zijn verhouding tot de klassenmaatschappij denkt, de onderscheiding tussen "politie" en "soldaat" heeft niet minder zin dan die tussen "soldaat" en "moordenaar". Zolang de soldaat overtuigd is, voor een zuivere zaak op juiste wijze te strijden, mag hij objektief doden, moordenaar wordt hij eerst, zo hij subjektief niet meer overtuigd is van het recht zijner zaak, of van het geoorloofde der door hem aangewende middelen; of voorzover hij, hoewel "het bloedig handwerk" uit morele overtuiging aanvaardend, zich in het vuur van het gevecht door woede- en vernielingsdriften blind laat meeslepen - wat overigens haast onvermijdelijk is. De moderne oorlog, waarvan ieder weet, dat hij voor de bedenkelijkste doeleinden wordt gevoerd, en welker vernietigingsmethoden een steeds helser karakter dragen, heeft trouwens de dienstplichtige reeds tot moordenaar gedegradeerd: wie kan nog soldaat zijn met een goed geweten?
Daarentegen is het zelfs in de tegenwoordige maatschappij plicht der politie, geweld tot een *minimum* te beperken, doden tot het uiterste te vermijden, de misdadiger, indien mogelijk, te sparen en, formeel tenminste, een zekere rechtsorde te handhaven. Men zou zelfs kunnen verdedigen, dat politiegeweld veeleer op geweldloosheid dan op geweld gericht is. De soldaat daarentegen moet, in funktie, zoveel mogelijk vernietigen en doden, terwijl de oorlog officieelgewapend geweld aan internationaal recht ten grondslag heeft te leggen: een onmogelijkheid! Vandaar, dat uit de ene oorlog telkens weer de andere ontstaat. Juist omdat de huidige, onrechtvaardige maatschappij zozeer op geweld en onderdrukking is opgebouwd, gaat de taakder politie er zo gemakkelijk in die van de soldaat over, om vaak in moord te eindigen; en gebruikt de overheid in laatste instantie zelfs het nationale leger als onderdrukkingsmiddel tegen het eigen volk.
Zeker is, dat wanneer b.v. duizenden arbeiders een groep bedrijven bezet hebben en voortwerken in een gemeenschap, waarin uitbuiting van mens door mens is opgeheven, - en de vroegere machthebbers zich noch vrijwillig bij hen aansluiten, noch hen begaan laten,

doch hen gewapend aanvallen of laten aanvallen, - de eersten, zelfs indien zij zich gewapend verweren, veeleer politie- dan oorlogsgeweld uitoefenen: zij pogen een hogere vorm van maatschappelijke orde te handhaven tegen een groep aanvallers, die een lagere orde vertegenwoordigen, en wezenlijk gelijk staan met rovers. Niemand heeft dan ook het recht, gewelddadige zelfverdediging van revolutionairen, die voor sociale vrijheid en gelijkheid opkomen, te veroordelen, zolang hij zelf politie en leger aanwendt of laat aanwenden ter handhaving van eigen positie, die op onderdrukking en uitbuiting is gevestigd.
Met dat al blijft ook in de strijd tegen maatschappelijk onrecht geweld een zeer gevaarlijk middel, dat lang niet altijd aan zijn doel beantwoordt. Het bleek bij de amerikaanse burgeroorlog, die voor vele noordelijken als politiemaatregel beschouwd werd. In het algemeen kan men de stelling handhaven: hoe meer geweld, hoe minder revolutie; hoe meer revolutie, des te minder geweld - daar men sociale en geestelijke vrijheid nu eenmaal niet opdwingen kan, doch deze van onderop zich hebben te ontwikkelen.
Dergelijk geweld mag hóógstens vrijwillig worden uitgeoefend. Revolutionair noch kontrarevolutionair heeft het recht medemensen tot doden van anderen te dwingen: konskriptie is een ongehoorde vorm van slavernij. Men heeft dit recht nog minder, omdat er nu eenmaal mensen zijn, die fysiek of psychies te fijn zijn georganiseerd om ooit een mens - of zelfs een dier - te doden, zonder daarmee zichzelf, en daardoor ook de mensheid diep te schenden; en anderen, die geestelijk tot een hoogte zijn gestegen waarop zij, hoe ook hun oorspronkelijke aanleg was, thans moorden willen noch kunnen. In elk geval is doden van medemensen voor ieder normaal voelend en denkend wezen zo iets onzegbaar pijnlijks, dat niemand een ander daartoe ooit, waarvoor en hoe ook, mag noodzaken, allerminst door hem zelf met de dood te dreigen. Toch wordt deze vorm van terreur in de huidige "christelijke" wereld beschouwd als normaal.

Boeken

STIRNER HERONTDEKT

Het in 1933 stopgezette werk van de Mackay-Gesellschaft is in 1974 nieuw leven ingeblazen door Kurt Zube. De Mackay-Gesellschaft verstaat zich ook als STIRNER-Gesellschaft. De naam van John Henry Mackay (1864-1933) - schots-duits dichter, romancier en denker - is onverbrekelijk verbonden met die van Max Stirner. Hij ontrukte diens hoofdwerk Der Einzige und sein Eigentum (1845) aan de vergetelheid en werd diens biograaf ("Max Stirner" - 1898). Stirners werk was een sensatie en die dagen en was bekend bij Bakoenin, Ibsen (Peer Gynt), Brandes, Gide, de impressionisten rondom Camille Pissarro en bij Marx/Engels. Marx vind Stirners stellingen maar "Berliner Windbeuteleien", maar wijdde er niettemin een zeer groot hoofdstuk aan in de Deutsche Ideologie (Sankt Max) en vatte Stirners opvattingen samen als de triviaalste zelfrechtvaardiging van de kleinburger. Dank zij de onvermoeide aktiviteit van Mackay, die erop wees dat de maatschappijkritiese tendensen rondom de eeuwwisseling, vooral zoals die in de kunstenaarskringen (literatuur en beeldende kunst) tot uitdrukking kwamen gwen gesloten politieke (socialistiese) en filosofiese bewegingen waren, maar in feite van anarchistiese aard waren, kreeg het werk van Stirner een grotere uitwerking, die tot op nu doorwerkt. Er loopt een duidelijke lijn van de vertegenwoordigers van het zogeheten "individualistiese" anarchisme (Stirner, Mackay, Tucker, e.a.) naar de werkwijze van allerlei aktiegroepen van nu die de nadruk leggen op bewustwording van eigen situatie, het individueel verzet en protest tegen de bestaande orde en zijn individuele knechting van mensen, en naar al diegenen die in de staat en haar wetten de grootste bedreiger zien van de persoonlijke vrijheid en de zelfverwerkelijking.

De M-G maakt zich verdienstelijk door de geleidelijke heruitgave van het werk van Stirner (dundrukuitgave van der Einzige) en van Mackay van wie niet alleen zijn belangrijkste werken (Die Anarchisten (1893), Max Stirner (1898) en de Freiheitssucher (1920) nu weer leverbaar zijn, maar ook een aantal van zijn vroegste gedichten en enige van de romans over de "nameloze Liebe" die hij onder het pseudoniem Sagitta schreef. Via de "Mitteilungen" en de brochureserie "Lernziel Anarchie" streeft de M-G naar een betere beeldvorming over het anarchisme en naar de afbraak van drogbeelden daarover, waardoor zij tot nu toe al duidelijk gemaakt heeft dat we nodig aan een herinterpretatie van Stirners werk toe zijn. Centraal staat daarbij niet het "extreem-individualistiese" van deze stroming binnen het anarchisme, maar de meer persoonsgerichte uitwerking van een centraal anarchisties thema: ik wil niet heersen, maar ook niet beheerst worden (vrijheidsbegrip) en: ik wil geen ander arrangement van instituties, maar de afschaffing van instituties (revolutiebegrip op basis van de "Empörung", de woedende verontwaardiging). Stirner kan veel dichter bij het wederzijds dienstbetoon van Kropotkin en bij het mutualisme van Proudhon geplaatst worden. De zelfontplooiing nastreven en de zelfontplooiing van anderen niet onderdrukken, dat is "ein Einziger" zijn, een "Freier unter Freien".

Het boek van Solneman zit geheel in deze traditie. In zijn Manifest, dat hij kennelijk bedoelt als een anarchisties manifest (van 354 blz) probeert hij bovengenoemde denkbeelden goed te onderbouwen. Het anarchisme zoals Solneman het uitdraagt is volkomen pacifisties en geweldloos, en vandaar dan ook dat hij 5 grote hoofdstukken nodig heeft voor de afbraak van drogbeelden over het anarchisme die nodig is andere denkpatronen te helpen veroorzaken in de hoofden en harten van mensen. Hij analyseert gangbare denkschablonen en de macht van taalabstrakties, waarbij ter sprake komen de demokratie, de staat, het liberalisme, het marxisme, het proletariaat, onder- en bovenbouw, ideologies bewustzijn, staatsdwang, onderwijs, ekonomiese orde, vrijheid en revolutie, de defensieve rechtvaardiging van terreur en geweld. In de volgende hoofdstukken werkt hij zijn grondstelling (gelijke vrijheid van allen leidt tot een heerschappijloze samenleving) zeer gedetailleerd en breedvoerig uit. Hij beklemtoont daarbij voortdurend de konkrete enkeling, niet de abstrakte mens. Gelijke vrijheid van allen houdt in het wederzijds vrijzijn van de inwerking van een vreemde wil (van enkeling, groep of de staat) die tot het doen of nalaten van handelingen van een ander of een andere groep dwingt. Hij stelt daarbij voorop het unieke van mensen en hun grote verscheidenheid. Vier konsekwenties van deze grondstelling, die ook bij Spencer te vinden is, werkt Solneman nader uit, ook op hun ekonomiese implikaties: gelijkberechtigde toegang van ieder tot de grond, het kapitaal, de arbeid, de goederenruil en de publiciteit; opheffing van het geldmonopolie van de staat en de privileges van de banken; opheffing van alle overige mono- en oligopolies en de omzetting daarvan in open bedrijfsassociaties; afschaffing van de staat middels autonome rechts- en sociale gemeenschappen die vanuit de grondstelling werken. Deze uitwerking laat het gehele scala van gewelddadig optreden van de bestaande staats- en maatschappelijke machinerie zien, waardoor de enkeling in een onheilvolle maatschappij leeft, die hem daartoe ook onmondig houdt en alle zelfontplooiing afremt.
De liquidatie van al deze vormen van heerschappij over mensen, uitgeoefend in naam van de parlementaire demokratie dan wel van de diktatuur van het proletariaat, kan volgens Solneman te allen tijde beginnen en moet met geweldloze middelen worden nagestreefd. Daarbij spelen het verhelderen van de macht van ideologieën een eerste rol. Verder de strijd voor het rechtom uit de staat te treden (Staatsaustrittsrecht) en eigen inrichtingen te scheppen, zoals ieder zich kan laten schrappen uit een vereniging die hem niet bevalt. Daaruit volgt dat Solneman het vanzelfsprekend vindt om tot zoiets als een anarchistiese beweging te komen, die mensen verbindt die gelijke vrijheid voor allen nastreven en die nauwlettend toezien op de overtreding van dit grondbeginsel. We hébben in feite nog maar één alternatief, zegt Solneman: of het vuistrecht of gelijke vrijheid voor allen. Het boek is, hoewel erg breedsprakig en vol herhalingen, een goede bijdrage tot de meer persoonsgerichte stromingen binnen het anarchisme, ook al omdat het steeds aansluiting zoekt bij de engelse school (Godwin en vele modernen) bij Proudhon ook vooral, en omdat het de toch al vrij zwakke duitse anarchistiese traditie voortzet. Jammer dat een personen- en zaakregister alsmede een literatuurlijst ontbreekt. Het boek geeft ook aanleiding tot kritiese stellingname op diverse punten. Opmerkelijk detail tenslotte is het feit dat Kurt Zube het pseudoniem Solneman gebruikt. Voor Solneman leze men Namenlos. (S.R.)

K.H.Z. Solneman, Das Manifest der Freiheit und des Friedens. Frei-

burg, 1977. Te bestellen bij Mackay Gesellschaft, z.H. Kurt Stube, Auswaldstrasse 7, D. 7800 Freiburg, BRD of bij Bas Moreel, Wageningen. f 23,50.

VROUWENARBEID

Het rapporteren van onmenselijke arbeidssituaties is helaas nog steeds noodzakelijk. Vooral Gunter Wallraff heeft zich hier de afgelopen jaren mee bezig gehouden en soms zorgden zijn reportages voor daadwerkelijke verbeteringen.
Marianne Herzog schreef soortgelijke reportages, maar dan gericht op vrouwen die ongeschoolde arbeid moeten verrichten. Ze heeft haar ervaringen en die van haar kollega's als ongeschoolde arbeidsters die voor akkoordloon moeten werken, beschreven in haar boek 'Van de Hand in de Tand'. Zij deed dit, zoals zij zelf zegt in haar voorwoord, om te laten zien wat ongeschoolde arbeid en akkoordloon precies betekent. En daar is ze goed in geslaagd. Op indringende wijze beschrijft zij hoe een werkdag voor een akkoordloon arbeidster verloopt, welke handelingen ze moet verrichten bij b.v. het lassen van buizen voor AEG telefunken en ook hoeveel buizen ze moet lassen wil ze haar werk kunnen behouden. Je voelt hoe moe die vrouw is na zo'n werkdag en dan staat haar nog haar huishoudelijk werk te wachten als ze thuis komt.
Maar toch mis ik een heel belangrijk aspekt in dit boek en wel het onderzoeken van de achtergronden. Teveel is het een beschrijving van een vage boeman, de fabriek en haar slachtoffers, de arbeidsters. Verbanden naar een groter geheel worden niet of nauwelijks gelegd.
Het opvallendste kwam dit naar voren in de reportage over haar verblijf in diverse gevangenissen (om politieke redenen). Dat het schandalig is dat vrouwen dwangarbeid verrichten in gevangenissen (mannen moeten dat overigens ook) ben ik volkomen met M.H. eens, maar dat een ex-gevangene die vindt dat er iets moet veranderen, een langere ontbijtpauze en een maatregel om de lijmopslag te verbeteren als punten van verandering noemt, bij het bedrijf waar zij moest werken als gevangene, vind ik toch teleurstellend. Je moet toch meer teweeg kunnen brengen met het beschrijven van deze wantoestanden dan een "wat een ellendig leven voor die vrouwen" gevoel.
Veel aanknopingspunten voor een ander gevoel geeft Marianne Herzog echter niet. (L.R.)

Marianne Herzog; Van de hand in de tand. Het Wereldvenster/Baarn, 1977. f 22,50.

SPINOZA EN DE MYSTIEK

In De As nummer 28 komt een bespreking voor van mijn bundel essays, getiteld Bevrijding door verachting. Op die beoordeling wil ik niet ingaan, maar wel meen ik een feitelijke onjuistheid te moeten rechtzetten. Inzake de studie over Spinoza wordt er gezegd, dat deze geschreven zou zijn vóórdat de aandacht was gevestigd op de mystiek van de wijsgeer. Dit is in dubbele zin onjuist. In het begin van deze eeuw heeft o.a. Fritz Mauthner al zeer nadrukkelijk gewezen op Spinoza's "logische of rationele mystiek", liggend in de lijn van deze serie: Ekkehard, Giordano Bruno, Spinoza en Goethe. Voorts heb ik in mijn verhandeling tweemaal (pag. 33 en pag. 43 van de bundel) aandacht geschonken aan deze "mystiek", zeer verschillend van godsdienst, ook al heeft Spinoza de Oernatuur dan "God" genoemd. Ik heb een gehele pagina gewijd aan "eenheidsbesef en eenheidsdrang" bij deze wijsgeer en die nadrukkelijk "mystiek" genoemd. Dit is dus de recensent ontgaan.
Anton Constandse

DE PIRAMIDE DER TIRANNIE

Het anarchisme in Nederland heeft lang iets 'domineeachtigs' gehad. Dit maakt het niet verwonderlijk dat het anarchisme van Domela tot Provo opvalt door zijn overwegend moraliserend karakter. Dit wordt door Hans Ramaer gesteld in diens nieuwe, goed verzorgde en van veel illustratiemateriaal voorziene bundel De piramide der tirannie, waarin hij een 25-tal fragmenten uit de nederlandse anarchistiese literatuur van deze eeuw bijeen heeft gebracht.
Hiermee heeft Hans Ramaer tevens de grenzen van zijn materiaalkeuze aangegeven, welke keuze hij in een histories overzicht (58 pag.) in zekere zin motiveert. Uit het boek blijkt o.m. hoe sterk de vooroorlogse anarchistiese ideeën in de jaren '60 herleefden in de Provo-beweging. Provo ontleende ten eerste de theorie van de provotariese 'dé-klasse' aan Piet Kooijman, ten tweede het vrijwel ontbreken van een organisatories verband aan de vrije socialisten, ten derde het subkulturele karakter aan de Moker-jongeren en ten vierde de ascetiese inslag aan de (religieuze) anarcho-socialisten. Provo kan daarom worden beschouwd als een synthese van de uiteenlopende anarchistiese stromingen uit het verleden, die Ramaer de revue laat passeren.
Het is ongetwijfeld zo dat men zekere bezwaren kan hebben tegen voornoemde thematisering. Als men de (valse) romantiek van de gewelddadigheid en bandeloosheid zoekt -resultaat van het misverstaan van 'anarchisme'-, treft men die in deze bundel niet aan. En als men een weerlegging of belachelijk maken van anarchistiese standpunten hoopt aan te treffen, dan kan men beter te rade gaan bij Marx- en Engelsteksten. Wie echter een indruk wil krijgen van het konsekwente anti-militaristiese, anti-parlementaire, anti-bolsjewistiese standpunt, dat gevoed wordt door een hoogstaande ethiese of religieuze moraal, ondermeer resulterend in syndikalistiese noties, gemeenschappelijke eigendom van de grond (en andere produktiemiddelen) en fundamentele hervormingen op het gebied van het strafrecht, die schaft deze bundel niet voor niets aan. (Th.H.)

Hans Ramaer, De piramide der tirannie - anarchisten in Nederland (Wetenschappelijke Uitgeverij, Amsterdam, 1977; 223 pag., f 29,50)

REFORMISTIES ANARCHISME

Binnen het bestek van een dertig bladzijden heeft Anton Constandse kans gezien de grondgedachten van het anarchisme en de historiese pogingen die ideeën te realiseren samen te vatten. De fraai uitgevoerde en van veel illustraties voorziene brochure schreef Constandse op verzoek van de Stichting Burgerschapskunde in Leiden, en vormt een onderdeel van een serie over politieke stromingen. In zijn slotparagraaf beschrijft Constandse de libertaire vernieuwingsgolf van 1965 - 1970 die hij omschrijft als "reformisties anarchisme". "In de kapitalistiese staat met een demokraties karakter," zegt Constandse, "vindt men niet weinig instellingen die behouden en verder ontwikkeld moeten worden. Daaruit vloeit voort dat anarchistiese denkbeelden niet pas hun uitwerking hebben in een veronderstelde staatloze socialistiese maatschappij, maar ook reeds in het kader van een burgerlijke (of een zogenaamd communistiese staat). Ze kunnen daar vrijheidslievende stromingen aanmoedigen. Men zou in dat geval kunnen spreken van een reformistiese (niet-revolutionaire) toepassing van anarchistiese denkbeelden. En zolang de staatloosheid een utopie is, bestaat er zelfs geen andere mogelijkheid voor (beperkte) verwezenlijking van libertaire idealen".

A.L. Constandse, Anarchisme; Leiden; 1977. Prijs komplete serie Politiek Veelstromenland f 25.

CHRISTENDOM EN SEXUELE MORAAL

Anton Constandse mag vooral bekend zijn bij een groter publiek als politiek kommentator, feitelijk is hij een kultuurfilosoof en als zodanig valt hij (ondanks de verschillen) te vergelijken met anarcho-socialistiese kultuurkritici als een Bart de Ligt, Paul Goodman en Herbert Read. In zijn pas verschenen bundel opstellen over erotiek en pornografie ontwikkeld Constandse de eerste aanzetten tot wat hij als een "filosofie van de pornografie" betitelt. Bij vrijwel alle behandelde schrijvers en denkers (onder meer Casanova, De Sade, Fourrier, Lawrence en Reich) over seksualiteit uit het verleden konstateert Constandse een sterke voorkeur voor psychologiese argumentatie, die samengaat met een fel anti-klerikalisme. Niet zo verwonderlijk natuurlijk, als men bedenkt dat de christelijke kerken steeds de seksualiteit hebben onderdrukt en er eerst de afgelopen tien jaar vrijmoediger over erotiek en seksualiteit wordt gepraat en deze openlijker wordt beleefd. Maar Constandse is van mening dat dat alles nog geen seksuele hervorming genoemd kan worden, zolang er geen wezenlijk nieuwe seksuele moraal ontstaat. Een moraal die niet op uitsluitend lustzoekende basis rust, maar evenzeer op kameraadschappelijke en naar genegenheid strevende gevoelens. De ontbinding van de burgerlijke beschaving, zegt hij, brengt de seksuele krisis met zich mee en eerst nieuwe sociale idealen zou de erotiek haar plaats kunnen geven in de evolutie naar vermenselijking van de maatschappij. (HR)

Anton Constandse, Eros - de waan der zinnen. Amsterdam, 1977 (Meulenhoff). f 24,50.

ABONNEMENTSGELDEN DE AS

Binnenkort krijgt elke abonnee van De As die het abonnement 1978 nog niet uit zichzelf heeft betaald een acceptgirokaart. Deze kaart is voorzien van uw naam en adres en -voor zover mogelijk- gironummer. De kaarten kunnen ook bij banken in betaling worden gegeven. Alleen het bedrag hebben wij nog niet ingevuld. Eerlijk gezegd omdat wij hopen dat ieder iets meer dan het basisbedrag -f 12- wilt invullen. Voor ons Steunfonds. Zoals bekend krijgen Aslezers die het abonnement bezwaarlijk kunnen betalen gehele of gedeeltelijke korting op het abonnementsgeld. Dit financiëren wij uit het Steunfonds. Vooral langdurig werklozen, scholieren, soldaten, tewerkgestelde dienstweigeraars en werkstudenten blijken van deze regeling te kunnen profiteren. Ook kunnen wij door het Steunfonds nu en dan gratis proefnummers verspreiden, waardoor velen voor het eerst De As zien en vaak een abonnement nemen. Blijf ons daarom steunen en maak iets extra's over. Wie dat wil kan ook een machtiging uitschrijven om ons bijvoorbeeld eens per maand of per kwartaal een (klein) bedrag te doen toekomen. Formulieren daarvoor hopen we mee te sturen, maar ze liggen ook op elk postkantoor voor het grijpen.
Buitenlandse abonnees verzoeken wij per internationale postwissel (ook via het postkantoor) te betalen. Liever geen bankcheques of -betalingsopdrachten. Want die moeten wij persoonlijk innen, steeds in andere bankkantoren, en daar komen wij liever zo min mogelijk! Tenzij in de Benelux woonachtig, moet f 5 minimaal voor extra porto's boven het abonnementsgeld gerekend worden.

VEILIGHEID

DE AS
29/30

De prijs van dit (dubbel)nummer ƒ 3,-